

Ponižovanie je druhom morálnej vraždy." (12. st.)

Sylabus z pedagogiky na bakalárske skúšky

1. Súčasné vnímanie pedagogiky

Základné pojmy pedagogiky - výchova, vzdelávanie, edukácia, edukačné prostredie. Pedagogika ako exploratívna a explanačná teória.

2. Pedagogické disciplíny I

Všeobecná pedagogika, porovnávací pedagogika, ekonómia vzdelávania, špeciálna pedagogika, sociálna pedagogika, pedagogika voľného času, andragogika.

3. Pedagogické disciplíny II

Pedagogická antropológia, filozofia výchovy, teória výchovy, sociológia výchovy. (okruhy 1,2,3 - PRUCHA, J.: Přehled pedagogiky. Uvod do studia oboru. Praha: Portál, 2000, s.11 -101)

4. Obsah vzdelania

Vzdelanie a vzdelávanie, druhy vzdelania, ciele a obsah vzdelania. (PETLÁK, E.: Všeobecná didaktika. Bratislava: IRIS, 1997 s.31-40)

5. Pedagogické dokumenty

Učebný plán, učebné osnovy, vzdelávacie štandardy (s. 41-44).

6. Teoretické základy vyučovacieho procesu

Pojem vyučovacieho procesu, ciele vyučovacieho procesu (s. 59-66).

7. Vyučovacie zásady

Vymedzenie pojmu, zásady uvedomelosti a aktivity, názornosti, primeranosti, systematickosti (s. 92-102).

8. Vyučovacie metódy

Pojem vyučovacej metódy, klasifikácia vyučovacích metód. Logické postupy učenia. Motivačné metódy. Expozičné metódy. Fixačné a diagnostické metódy (s. 108-135).

9. Organizačné formy vyučovania

Pojem organizačné formy a ich klasifikácia. Vyučovacia hodina. Iné organizačné formy - vychádzka, výlet, exkurzia (s.139-148).

10. Tvorivo - humanistická výchova

Výchova ako veda. Výchova k hodnotám, výchova ako umenie (metódy etickej výchovy, s. 8-10).

11. Projekt etická výchova

Charakteristika obsahovej a procesuálnej stránky - zložky etickej výchovy. (LENCZ, L.: Etická výchova pre cirkevné školy. 1. časť. Bratislava: MC, 2001, s. 3-15)

12. Program etickej výchovy

Komunikácia, dôstojnosť ľudskej osoby, pozitívne hodnotenie seba (LENCZ, L.: Etická výchova pre cirkevné školy. 2. časť. Bratislava: MC, 1997, s.5-26).

13. Tvorivo-humanistická výchova

Tvorivosť, komunikácia citov, empatia (s.26-50).

logický - prosocial

Pedagogika č. 1

Súčasný vnímanie pedagogiky

Výchova - cieľavedomá činnosť zameraná na formovanie osobnosti
- vytváranie a formovanie charakterových a mravných vlastností

Vzdelávanie - proces osvojovania vedomostí, zručností a návykov

Výchova, vzdelávanie = edukácia + vyučovanie

Edukačné prostredie:

Rodina - základná bunka spoločnosti – 4 funkcie:

- biologická
- ekonomická
- výchovná
- citová

Škola – výchovno – vzdelávacia sústava

- MŠ, ZŠ, ZUŠ, SŠ, gymnázia, VŠ, CVČ, domovy mládeže, ústavy, organizácia, Cirkev, médiá, časopisy

Exploratívna (výskumná, pokusná, zisťovacia) teória

- cieľavedomá činnosť vychádzajúca z pedagogickej praxe a do nej sa vracajúca, ktorej podstatným znakom je štúdium a poznávanie pedagogickej reality podľa výskumných pedagogických metód.

Explanačná (vedecky vysvetľovaná) teória

Vertikálny smer – MŠ, ZŠ, SŠ, VŠ, VOJ, andragogická podľa veku

Horizontálny smer – podľa obsahu

Všeobecná, didaktika – teória vyučovania a výchovy

- metódy, prípravy na výskumnú činnosť
- metódy získavania pedagogických faktov
 - objektívne situácie
 - subjektívne výpovede
- metódy spracovania
 - štatistické
 - myšlienkové

Pedagogika č. 2

Pedagogické disciplíny I.

Všeobecná pedagogika – veda o výchove človeka ako spoločného javu, objasňuje ciele, obsah, podmienky, metódy a prostriedky výchovy a stanovuje pedagogické zásady pre výchovnú činnosť.

Porovnávací – komparatívna – skúma ostatné výchovy a vzdelávania v iných krajinách

Ekonomika vzdelávania (veda o javoch)

- proces osvojovania vedomostí, zručností, návykov
- náklady na vzdelanie

Vzdelanie – výsledok osvojovania poznatkov a spoločnosti a myslení, vedomostí, návykov

Špeciálna pedagogika – vyžaduje osobitnú starostlivosť

Sociálna pedagogika – skúma vzťahy medzi sociálnym prostredím a výchovou – rodina, skupiny, čas pedagogického voľného času.

Andragogika – pedagogika dospelých – vzdelávanie

Pedagogická antropológia – veda o vzniku a vývine človeka o jeho telesných vlastnostiach a postavení v prírode

Výchova – činnosť smerujúca k formovaniu emocionálnej, vôľovej a hodnotovej zložky osobnosti človeka.

Filozofia výchovy – zákonitosti spoločnosti, prírody a myslenia

- metodologický základ
- skúma človeka a jeho subjektivitu v širších súvislostiach

Teória výchovy – skúma výchovný proces. Jeho cieľ, obsah, zásady, metódy, formy a prostriedky

Výchovno-vzdelávací proces (funkcie):

1. Kultivačná – vyučovacích predmetov.
2. Profesionalizovaná – odborné vzdelávanie.
3. Personalizačná – formovanie osobností.

Etapy – formovanie mravného vedomia – súvisí so správaním

- formovanie postojov a presvedčenia - zvnútornením
- formovanie mravných návykov – reflex a stereotyp

Zásady: cieľavedomosť, spätosť so životom, vyzdvihovanie a potlačenie črt osobnosti, zreteľ na vek, jednota výchovných požiadaviek

Sociológia výchovy – skúma sociálne procesy v oblasti výchovy, vplyv sociálneho prostredia.

4. Obsah vzdelania:

Vzdelanie a vzdelávanie

Rozdiel medzi pojмами: vzdelávanie – proces, vzdelanie – výsledok

Vzdelávanie je proces, v ktorom si žiak osvojuje poznatky a činnosti, vytvára vedomosti a zručnosti, rozvíja telesné a duševné schopnosti a záujmy.

Vzdelávanie nie je iba procesom získavania vedomostí, ale zabezpečuje aj iné funkcie:

A. zo spoločenského hľadiska:

- a) *socializačnú* – príprava jedinca na zaradenie sa do spoločnosti,
- b) *profesijnú* – príprava na určité povolanie (je tu rozdiel medzi všeobecným a odborným vzdelávaním ako prípravou na konkrétne povolanie)

B. z pedagogického hľadiska:

- a) *inštrumentálnu* – vzdelávanie ako východisko ďalšieho vzdelávania,
- b) *informatívnu* – vzdelávanie okrem konkrétnych vedomostí poskytuje aj ďalšie informácie, napr. perspektívy vývinu toho či onoho javu a pod.
- c) *formatívnu* – rozvoj psychických poznávacích procesov,
- d) *výchovnú* – vzdelávaním sa človek aj vychováva, pestuje si vôľu, charakter...

sestavzdelávanie – osobitný druh vzdelávania – väčšina tých vedomostí a zručností, ktorými disponuje dospelý človek, bola získaná práve sebastavzdelávaním a životnými skúsenosťami; školské vzdelávanie pripravuje človeka na sebastavzdelávanie – učí ho systematizovať, analyzovať, porovnávať, kombinovať...

Vzdelanie nestačí definovať ako súhrn vedomostí, pretože keby ich človek nevedel prakticky využiť, sú mu zbytočné, s vedomosťami sa teda spájajú aj praktické schopnosti. Vzdelanie treba charakterizovať komplexnejšie aj preto, že sa s ním spája výchova človeka a formovanie jeho vlastností: charakterových, citových, vôľových a vlastností telesných a rozumových. Takéto charakterizovanie vzdelania uvádza M. Cirbes (nechajte sa ohúriť):

„Všeobecné vzdelanie možno charakterizovať ako systém takých vedomostí a spôsobilostí, návykov, postojov, názorov a presvedčenia človeka, ktoré sa na danom stupni spoločenského vývoja pokladajú za potrebné (niektoré z nich za nepostrádateľné) pre každého člena spoločnosti. Všeobecné vzdelanie dáva základnú orientáciu v oblasti vedy, techniky a kultúry, je základom pre utváranie občianskeho profilu žiakov. Maximálne prispieva k všestrannému formovaniu osobnosti človeka a utvára u neho nevyhnutné predpoklady na nadobudnutie kvalifikácie a na jeho začlenenie do práce a spoločenského života. Pod jeho vplyvom si každý človek formuje vzťah k svetu, prírode, spoločnosti a k sebe samému.“

Vhodne koncipovaný obsah vzdelania a premyslené organizovanie procesu vzdelávania podporujú kreativnosť myslenia, adaptabilnosť na nové podmienky, transfer vedomostí a ich mobilitu, na čo sa dnes v didaktike kladie dôraz.

Druhy vzdelania

Z hľadiska rozsahu a obsahu hovoríme o jednotlivých druhoch vzdelania, pričom nie sú do seba oddelené, ale navzájom sa dopĺňajú a podporujú.

Koncepciu obsahu vzdelania riešili pedagógovia v histórii pedagogiky, pričom vznikali vyhranené prúdy v 18. – 19. storočí:

Didaktický materializmus (teória materiálneho vzdelania), ktorý kládol dôraz na učebnú látku, podstatné bolo čo najväčšie množstvo učiva, čo bolo na úkor rozvoja duševných schopností žiakov, na druhej strane prenikli do školského vzdelania nové prírodovedné poznatky (Zástanca H. Specer)

Didaktický formalizmus (teória formálneho vzdelania) kládol dôraz na rozvoj rôznych stránok osobnosti žiaka – rozumových schopností, pamäti, pozorovania, pozornosti, predstavivosti, ale aj estetického cítenia, vôľových a mravných vlastností... Učivo sa považovalo za menej dôležité. Týkalo sa to najmä gymnaziálneho vzdelávania, kde boli zaradené predmety ako latinčina, gréčtina, história a filozofia (zástancovia: Rousseau, Pestalozzi, Herbart...)

Didaktický utilitarizmus – na prelome 19.-20. storočia kladie dôraz na činnosť, prax a užitočnosť. Hlavným cieľom je rozvíjanie aktivity, samostatnosti a tvorivosti žiakov v praktických životných situáciách a úlohách.

Preceňovanie tej alebo onej stránky vzdelania však vedie k jednostrannému vzdelaniu. Súčasná pedagogika a didaktika chápe vzdelanie ako jednotu materiálneho, formálneho a praktického vzdelania.

Druhy vzdelania možno členiť aj z hľadiska vertikálneho a horizontálneho:

Horizontálne:

- ❑ všeobecné – zahŕňa základné vedomosti, zručnosti a spôsobilosti z jednotlivých vedných odborov potrebné pre každého človeka, je východiskom pre ďalšie druhy vzdelania
- ❑ polytechnické – (gr. *polys* – mnoho, *techno* – zručnosť) ide o osvojenie si základných pracovných a technických zručností, ale aj vedomostí v jednotlivých výrobných odvetviach (prvky polytechn. vzdelania poskytujú všetky predmety, sú súčasťou matematiky, fyziky, výpočtovej techniky...)
- ❑ odborné vzdelanie – je prípravou na špecializovanú prácu a jeho obsahom je sústava odborných vedomostí, zručností, vlastností a návykov nevyhnutných na vykonávanie určitej kvalifikovanej práce

Jednotlivé druhy majú svoje proporčné zastúpenie v obsahu jednotlivých typov škôl.

Vertikálne:

- ❑ vzdelanie základné
- ❑ stredné
- ❑ vysokoškolské

Ciele a obsah vzdelania

Ciele vzdelania a jeho obsah sú v literatúre chápané veľmi rôzne od strohého vymedzenia požiadaviek týkajúcich sa predovšetkým racionálnej stránky, cez zdôrazňovanie všestranného rozvoja jedinca až po celkové vymenúvanie jednotlivých komponentov, ktoré vcelku tvoria ciele a obsah vzdelania.

Vo vzdelaní sa zjednocuje viac stránok: **materiálna** (fakty, vedomosti...), **formálna** (rozvoj schopností), **teoretická** (teoretické poznatky), **praktická** (praktické úkony a činnosti), **objektívna** (poznatky a činnosti, ktoré treba vedieť), **subjektívna** (vlastné vedomosti a zručnosti, ktorými už jedinec disponuje).

V nasledujúcej časti sú charakterizované pojmy, ktoré vo svojej podstate tvoria obsah vzdelania: poznatky, vedomosti, zručnosti, návyky, schopnosti:

- **Poznatky** – sú výsledkom poznávacej aktivity človeka, ktoré získava vlastnou skúsenosťou. Majú povahu: **všeobecnú** (pojmy, vzťahy, súvislosti...), **vecnú** (názvy a pomenovania konkrétnych vecí a javov), **faktografickú povahu** (údaje o faktoch, dátumy a mená ...)

Poznatky majú subjektivizovaný charakter, ale praxou, ich prenesením do života sa objektivizujú... s individuálnej skúsenosti sa stáva spoločenská skúsenosť (nepretržite sa obohacuje).

- **Vedomosti** – ide o zapamätané a osvojené fakty, pravidlá... osvojené poznatky, subjektívne spracované a skúsenosťou aktualizované (teda nie nemenné). Môžeme povedať, že žiaci si osvojujú poznatky, pokiaľ hovoríme, že si osvojujú vedomosti, myslíme tým vedomosti učiteľa, ktorými učiteľ disponuje, má ich subjektívne spracované a sprostredkúva ich žiakom.

Vedomosti možno členiť na:

- a) **predstavy o javoch** – patria do skupiny vedomostí, ktoré sú odrazom konkrétnych vlastností predmetov a javov,
- b) **pojmy** – skupiny vedomostí, ktorá odráža všeobecné, základné, typické a podstatné znaky predmetov a javov,
- c) **vzťahy** – vyjadrujú súvislosti javov, zákonitosti, pravidlá, príčinnosti, dôsledok,
- d) **pamäťovo (mechanicky) zafixované informácie** – dáta, mená, symboly...
- e) **poznatkové sústavy** – zložité vedomosti, ktoré tvoria ucelenú a logicky zdôvodnenú sústavu informácií, predstáv, pojmov.

Toto členenie nazývame *štruktúrou vedomostí*.

- **Zručnosti** – v definovaní pojmu zručnosť sú rozdielne prístupy, napr. Zdeněk Pešek definuje *motorické zručnosti* (v oblasti zmyslovej a pohybovej činnosti) a *intelektuálne zručnosti* (majúce povahu myšlienkových operácií), Petlák sa prikláňa k rozdeleniu podľa M. Círbesa na *zručnosti* (fyzická, manuálna činnosť) a *spôsobilosti* (mentálna činnosť).

Zručnosti a teda aj spôsobilosti sú obsahovými prvkami vzdelania. Rozvíjajú sa častým opakovaním.

O zručnostiach a spôsobilostiach hovoríme vtedy ak človek istú činnosť vykonáva plynule a bezchybne, pričom si túto činnosť uvedomuje, kontroluje a usmerňuje. Postupne s ďalším opakovaním a cvičením sa zručnosti a spôsobilosti ďalej zdokonaľujú a stávajú sa zautomatizovanými.

Z hľadiska obsahu a povahy ich rozdeľujeme:

- a) **konkrétne, jednoduché** (práca s jednoduchými nástrojmi, jednoduché počtové úkony a pod.)
- b) **konkrétne, zložité** (práca s náročnejšími nástrojmi, náročné počtové úkony a pod.)
- c) **zložité kombinované** (riadiť vyučovanie, riadiť podnik a pod.)

Zručnosti a spôsobilosti sa vyvíjajú postupne:

1. etapa – **informovanosť** o činnosti (ide v nej o zoznámenie sa s obsahom a povahou úkonu).
2. etapa – **pokus o výkon** (podľa predchádzajúcich pokynov, informácií... chyby a ťažkosti sú sprievodnými znakmi tejto etapy)

3. etapa – prvotné zručnosti a spôsobilosti (zlepšovanie a spresňovanie úkonu),
4. etapa – zručnosti a spôsobilosti (výkony sú podávané na vyššej úrovni),
5. etapa – automatizované úkony (vykonávanie činnosti bez priamej účasti vedomia, pohotovo a pod.)
6. etapa – adaptabilita (prispôsobenie sa novým podmienkam, napr. vedieť pracovať aj s novými nástrojmi, vedieť využiť poznatky jedného predmetu v inom predmete a pod.)

- Návyky – zautomatizované vykonávanie niektorých zložiek činnosti, alebo aj celej činnosti, ktoré sa dosiahlo viacnásobným opakováním. Môžu byť: zmyslové, motorické, rozumové, vôľové. Uľahčujú, urýchľujú a skvalitňujú vykonávanú činnosť, pretože zautomatizovaná činnosť nevyžaduje zvýšenú intelektuálnu pozornosť a umožňuje sústrediť sily na ostatné zložky činnosti. (napr. čísla píšeme v matematike automaticky, sústreďujeme sa na logiku práce s číslami)
- Schopnosti – sú neuropsychické vlastnosti osobnosti, ktoré sú predpokladom (podmienkou) pre úspešné vykonávanie nejakej činnosti. Človek neprichádza na svet s hotovými schopnosťami, tie sa vyvíjajú na základe vlôh, ktoré môžu byť prenesené dedične, alebo môžu byť získané počas plodového vývinu. Schopnosti je potrebné rozvíjať adekvátnou činnosťou.

Môžeme ich členiť na:

- Zmyslové (rozlišovanie farieb, zvukov, tvarov, hmotnosti a pod.),
- Rozumové (pamäť, pozornosť, presnosť, porovnávanie a pod.),
- Pohybové (koordinácia pohybov, presnosť, rýchlosť, ale aj rečová motorika a pod.)
- Podľa činností: matematické, športové, umelecké...
- Podľa zamerania: všeobecné (inteligencia...), špecifické (matematické, jazykové schopnosti...)

Žiaci si majú rozvíjať nasledovné schopnosti:

- a) schopnosť učiť sa (plánovite, systematicky, organizovane),
- b) pamätať si učivo (opakovať, precvičovať, triediť...),
- c) logicky správne, presne a dôkladne myslieť (analyzovať, syntetizovať, dedukovať...),
- d) pozorovať veci a javy (vystihovať podstatu, objektívne posudzovať, využívať techniky pozorovania...),
- e) tvorivo pristupovať ku skutočnosti (aktívne nadobúdať vedomosti, organizovať si prácu...),

Ideálom už nie je žiak ako „živá encyklopédia“, ale schopný a tvorivý človek, ktorý vie vedomosti tvorivo využívať, kombinovať a dopĺňať. V praxi však prevažuje encyklopedické vzdelávanie.

K obsahu vzdelania patria aj spoločnosťou uznávané hodnoty (mravné, občianske, estetické...), predmetom vzdelania sú tiež postoje človeka k prírode, k svetu i k sebe samému; problém zameranosti škôl na vedomostnú stránku a deficit mravnej formácie sa riešil zavedením predmetov etická a náboženská výchova – žiak si vyberá jeden z nich.

5. Pedagogické dokumenty

Obsah vzdelania je konkretizovaný v učebnom pláne, učebných osnovách a v učebniciach. V posledných rokoch sa začínajú spracúvať aj vzdelávacie štandardy.

Učebný plán

Učebný plán je základný školský dokument vydávaný ministerstvom školstva, ktorý obsahuje zoznam predmetov vyučovaných v danom type školy.

- Je v ňom stanovený týždenný a celkový počet hodín pre príslušný predmet a ročník..
- Obsahuje predmety povinné, povinne voliteľné a nepovinné. Tieto sú obsiahnuté systematicky podľa jednotlivých školských rokov.
- Z obsahového hľadiska delíme predmety na: spoločenskovedné, prírodovedné, jazykovedné, estetickovýchové, telovýchové, pracovný výchové.
- Pri tvorbe UP sú dodržiavané zásady: systematickosti (pribúdanie a rozčleňovanie predmetov v ďalších ročníkoch: napr. z vlastivedy sa na II. stupni vyvinul zemepis, dejepis, fyzika, chémia) s tým súvisí aj zásada primeranosti, ďalšou je zásada vedeckosti a tiež spojenie teórie s praxou.
- Rozvojom vied vzniká tlak na obsah a rozsah vzdelania... pribúdajú stále nové poznatky.
- Perspektívne možno predpokladať, že centrálné školské orgány stanovia záväzný počet povinných predmetov, ktoré budú doplnené súborom odporúčaných a výberových predmetov pre žiakov. Ich časová dotácia v týždni, alebo v istom časovom rozpätí však bude konkrétnou tvorivou činnosťou školy. Školy budú mať možnosť dotvárať UP podľa vlastných podmienok, zdrojov, odborníkov, vybavenia školy... ale samozrejme v súlade s vyššie uvedenými zásadami.

Učebné osnovy

Školský dokument vydávaný ministerstvom školstva. Obsahujú rozpracovanie učiva príslušných predmetov v ročníkoch na jednotlivé tematické celky a časti.

- Vyjadrujú cieľ predmetu, obsah a rozsah vedomostí, zručností, spôsobilostí a návykov.
- **Vyučovaci predmet:** vybraná a do didaktického systému spracovaná časť vedy, techniky, umenia, športu a iných oblastí spoločenskej činnosti, určenú na pedagogické ciele.
- Aj UO sú spracované podľa pedagogických zásad – systematickosť, primeranosť, vedeckosť, spojenie teórie s praxou, ale aj trvácnosť.
- Vzhľadom na rozdielny obsah predmetov sa uplatňujú viaceré koncepcie osnovania učiva:
 1. **lineárne (postupné) osnovanie** – znamená, že ku učivu, ktoré už bolo vo vyučovacom predmete preberané, sa viac nevraciamy, pretože nie je nutné pre pochopenie iného nového učiva; napr. učivo o Austrálii nie je závislé na učive o Európe (neznamená to, že už nikdy sa nespomína prebrané učivo, dobrý učiteľ hľadá súvislosti, učí porovnávať)
 2. **špirálovité osnovanie učiva** – v tomto pojme je obsiahnuté aj opakovanie učiva, aj jeho obsahová vzostupnosť, či už v samotnom predmete v tom istom ročníku, alebo v nasledujúcich ročníkoch. Znamená to, že k prebranému učivu sa vraciame, vychádzame z neho, no sústavne ho i rozširujeme, obohacujeme.
- UO sú istou pedagogickou normou, no učiteľ ich do istej miery musí modifikovať a aktualizovať, využívajúc regionálne možnosti.
- V posledných rokoch sa objavili diskusie, či majú byť UO záväznou normou, alebo majú byť chápané liberálnejšie. Skúsenosti viacerých krajín však ukazujú, že obsah vzdelania je potrebné úplne, alebo čiastočne záväznými UO.
- Záväzná časť učiva je stanovená v štandardoch vzdelávania, ktoré sú kontrolované štátom, a to aj v neštátnych školách.

Vzdelávacie štandardy

Precíznejšie, jednoznačnejšie konkrétnejšie vymedzenie obsahu učiva jednotlivých predmetov, aj požiadavky na žiakov.

Obsahový štandard

- vymedzuje učebnú látku príslušného predmetu a je záväzný pre učiteľov na všetkých školách,
- obsahuje základné záväzné učivo a ponecháva učiteľovi určitú voľnosť a priestor pre jeho dotváranie: ide o minimálny (jadrový, kľúčový) obsah,
- tento štandard obsahuje a stanovuje faklografické vedomosti, pojmové systémy, intelektuálne spôsobilosti a druhy zručností.

Výkonový štandard

- je normou pre žiaka, teda čo si má osvojiť, čo má prezentovať (napr. pri prechode do vyššieho ročníka)

Štandardmi vymedzený obsah nemožno považovať za maximum, ktoré možno dosiahnuť. Je to naozaj iba minimum, od ktorého sa môže učiteľ odraziť a vlastnou tvorivosťou doplniť zvyšok. Je to možnosť, ktorú by mali školy a učitelia využiť čo najlepšie, lebo od toho bude závisieť ich konkurencia schopnosť v súčasných možnostiach slobodného výberu škôl.

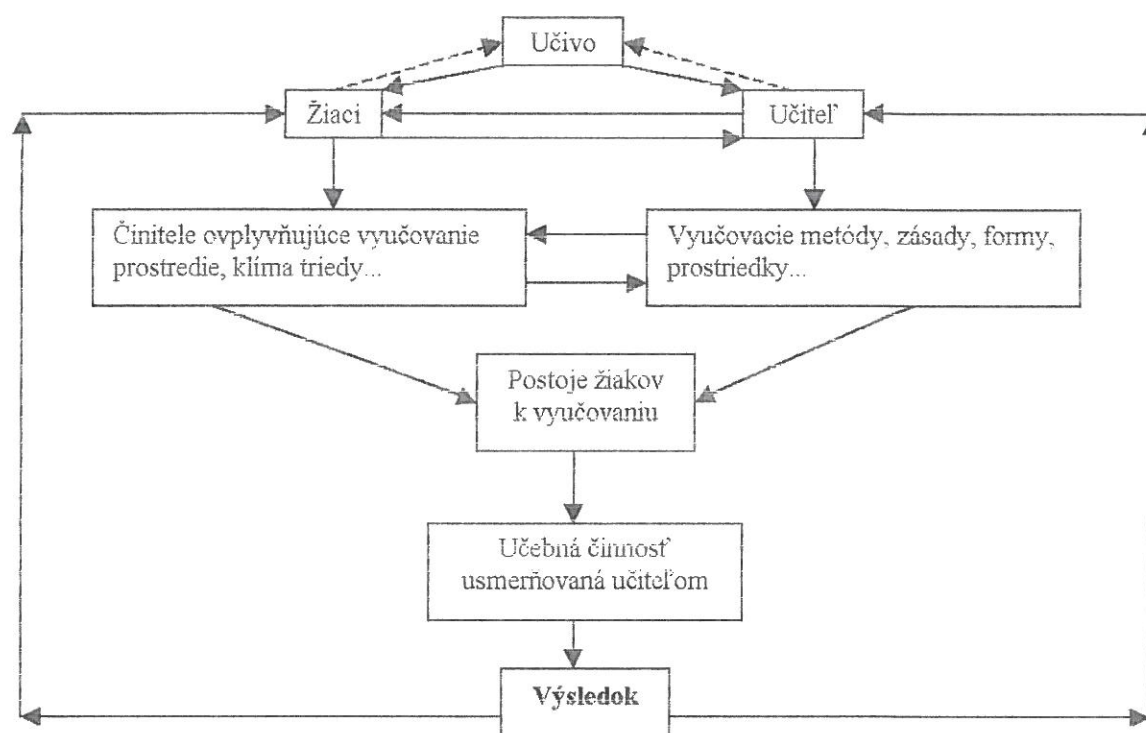
6 Teoretické základy vyučovacieho procesu

Pojem vyučovacieho procesu

Vyučovací proces je často chápaný bipolárne ako vzájomný vplyv učiteľa na žiakov a žiakov na učiteľa, čo je veľmi zjednodušený pohľad, pretože do vyučovacieho procesu vstupuje oveľa viac činiteľov: okrem učiteľa a žiaka sú to vyučovacie metódy, zásady, organizačné formy vyučovania, vyučovacie pomôcky, didaktická technika, obsah učiva, pôsobenie spoločnosti na vyučovanie, vplyv masovokomunikačných médií, zvyšovanie životnej úrovni rodín....

Všetky činitele navzájom súvisia, podmieňujú sa, vytvárajú vzťahy. Pre dôkladnú prípravu na riadenie vyučovacieho procesu je potrebné doceniť tieto vzťahy a snažiť sa pochopiť zložitosť a náročnosť vyučovacieho procesu.

Jedna z existujúcich schém vyučovacieho procesu:

Úlohou učiteľa je vyučovať (využíva preto rôzne vyučovacie metódy, pričom uprednostňuje metódy aktivizujúce myslenie a tvorivosť žiakov), úlohou žiaka je aktívne sa zmocňovať všetkého nového, poznávať a objavovať nepoznané. Žiak nie je iba objektom učiteľovho pôsobenia, čo je dôležité uvedomiť si pri riadení vyučovacieho procesu, aby jeho náplňou boli najmä aktivity vedúce k tvorivému, samostatnému rozvíjaniu poznávacích procesov žiakov. Pričom netreba zabúdať, že hybnou silou učenia sú aj emócie.

Pojem vyučovací proces totiž zvädza k preceňovaniu jeho vzdelávacej stránky. Vyučovanie však plní aj výchovné úlohy, preto hovoríme o výchovno-vzdelávacom procese, ktorý plní úlohy:

- vzdelávaciu (nové vedomosti, spôsobilosti, zručnosti)
- formatívnu (rozvoj poznávacích procesov)
- výchovnú
- propedeutickú (uvádza do nového vo vede, v myslení)
- rozvíjajúcu (všestranný rozvoj žiaka, orientácia na jeho potenciálne možnosti).

Vyučovací proces je opisovaný ako:

- dej, proces, činnosť,
- poznávací proces.

- metodický postup,
- organizačná forma inštitucionalizovaného učenia,
- vzdelávací metodický postup a organizačná forma učenia a edukácie (výchovy, vzdelávania)
- sociálnorolová funkcia, profesionálna práca a úväzok,
- organizovaná sociálna interakcia a sociálna komunikácia,
- facilitácia žiackeho učenia (facilitátor – umožňovateľ, uľahčovateľ niečieho učenia)

Petlák uvádza vymedzený **pojem vyučovacieho procesu** takto:

„Pod pojmom vyučovací proces chápeme plánovité, cieľavedomé a zámerné pôsobenie subjektu vyučovania (učiteľa) na objekt vzdelávania a výchovy (žiaka), aby bol systematicky vzdelávaný a vychovávaný. Objekt vzdelávania a výchovy (žiak) je zároveň subjektom vyučovacieho procesu, v ktorom si okrem osvojovania nových vedomostí, spôsobilostí, vytvárania zručností a návykov rozvíja aj poznávacie procesy, formuje svoju osobnosť, ale súčasne spätne vplýva na činnosť učiteľa.“

Ciele vyučovacieho procesu

Cieľom vyučovacieho procesu nie je len „niečomu naučiť“, ale ide o sústavu cieľov v oblasti:

- **kognitívnej** (poznávacej) – vedomosti, spôsobilosti, poznávacie schopnosti... – bližšie špecifikované sú v taxonómiách učiva, ktoré sú vlastne vyjadrením cieľov vyučovacieho procesu: taxonómie B. S. Blooma, D. Tollingerovej;
- **psychomotorickej** – zručnosti, návyky – taxonómia A. I. Harrowa
- **afektívnej** (postojovej) – citová oblasť, hodnotová orientácia – taxonómia D. B. Kratochvíla

Pišem vám aj taxonómie, aby ste mali šajn o čom točia, dúfam len, že ich nebudú chcieť na štátniciach podrobne.

Taxonómie v kognitívnej oblasti:

B. S. Blooma:

1. vedomosti – vedieť opísať, vybaviť si, vymenovať, rozoznať, reprodukovať, nakresliť...
2. chápanie – vedieť vysvetliť, opísať dôvody, rozoznať príčiny...
3. použitie – vedieť použiť, aplikovať, zostaviť, vyriešiť, vybrať...
4. analýza – vedieť uviesť podrobnosti, špecifikovať, vymenovať časti celku, prirovnať, porovnať, rozlišovať...
5. syntéza – vedieť zovšeobecniť, dokázať, utriediť, navrhnúť, zostrojiť, vysvetliť dôvody...
6. hodnotenie – vedieť posúdiť, vyhodnotiť, uviesť argumenty pre a proti, podrobiť kritike...

D. Tollingerovej:

1. úlohy vyžadujúce pamäťové reprodukcie (fakty, definície, básne...)
2. úlohy vyžadujúce jednoduché myšlienkové operácie s vedomosťami (meranie, opis, porovnávanie a rozlišovanie, riešenie jednoduchých úloh s neznámymi veličinami...)
3. úlohy vyžadujúce zložité myšlienkové operácie s vedomosťami (úlohy na preklad, interpretácia a zdôvodnenie, indukcia, dedukcia, dôkaz a overovanie, hodnotenie...)
4. úlohy vyžadujúce tvorivé myslenie (praktická aplikácia, riešenie problémov, kladenie otázok, objavovanie na základe pozorovania a vlastnej úvahy...)
5. úlohy vyžadujúce preukázanie poznatkov (samostatné práce, projekty...)

Taxonómia v psychomotorickej oblasti:

A. I. Harrowa:

1. Reflexné pohyby.
2. Základné pohyby (lokomotorické, nelokomotorické).
3. Perceptívne schopnosti (schopnosť rozlišovať: kinesteticky, vizuálne...)
4. Fyzické schopnosti (vytrvalosť, sila, pružnosť, svižnosť).
5. Pohybové zručnosti (jednoduché, súčasne vykonávané, komplexné).

6. Neverbálna komunikácia (expresívne pohyby, integračné pohyby)

Taxonómia v afektívnej oblasti:

D. B. Kratwohl:

1. **Prijímanie** (vnímavosť): citlivosť, pozornosť jednotlivca k určitým predmetom (uvedenie si, všímanie si javu, alebo objektu...). Ochota prijímať (javy, objekty – nevyhýbať sa im...), usmernená výberová pozornosť (snaha zapamätať si – mená osôb pri predstavovaní, pozorne počúvať...).
2. **Reagovanie**: zainteresovanosť, aktívna pozornosť, žiak si už nielen všíma, ale aj reaguje, niečo robí s objektom, javom. Súhlas k reagovaniu (t.j. žiak sa podrobí pravidlám činnosti), ochota reagovať (dobrovoľne sa zúčastniť na činnosti).
3. **Oceňovanie hodnoty**: vytvorenie kladného postoja, vyvolanie záujmu, pociťovanie záväzku, presvedčenie o význame činnosti. Akceptovanie hodnoty, preferovanie hodnoty, presvedčenie o hodnote.
4. **Integrovanie hodnoty**: tu ide o začiatok vytvárania osobného hodnotového systému sa myšlienkovým spracovaním a uvedením si zovšeobecnených a dominantných hodnôt. Konceptualizácia hodnoty, integrovanie hodnôt do systému.
5. **Začlenenie hodnoty do charakterovej štruktúry osobnosti**: hodnotový systém sa pevne včleňuje do charakteru jednotlivca, slová sú v súlade s činmi.

Problémom v určení cieľov býva to, že nie je v nich jednoznačne definované to, čo sa má dosiahnuť. Ciele sú príliš všeobecné, alebo neurčité, niekedy sú v nich vyjadrené iba tematické celky, ale nie je určené, v akom rozsahu a na akej úrovni sa má učivo osvojiť. Takto stanovené ciele neumožňujú objektívne hodnotenie výkonov a činnosti žiaka i učiteľa, neštrukturalizujú obsah učiva, vedú k využitiu neadekvátnych metód, žiak nemá jasnú predstavu k čomu má dospieť...

Preto podľa I. Tureka, by mali ciele vyučovacieho procesu spĺňať tieto požiadavky:

1. **Konzistentnosť** – podriadenie nižších cieľov vyšším (cieľ témy z tematického celku, cieľ tematického celku z cieľa vyučovacieho predmetu).
2. **Primeranosť** – súlad medzi cieľmi, možnosťami a schopnosťami žiakov i učiteľov.
3. **Vyjadrenie žiackych výkonov v pojmoch** – nie opisovanie javov, ale ich vysvetlenie žiakmi. (Cieľ: „Oboznámiť s vývojom zemskej kôry.“ – neopisuje konečný stav, nevyjadruje, čo sa má žiak konkrétne naučiť, čo bude musieť vedieť „vysvetliť“.)
4. **Jednoznačnosť** – formulovať cieľ tak, aby nepripúšťal viacznačný výklad.
5. **Kontrolovateľnosť, merateľnosť** – formulácia cieľa musí umožniť porovnať dosiahnuté výsledky s cieľom a z toho vyvodiť záver.

Hierarchia cieľov:

- Ciele častí vyučovacích hodín
- Ciele vyučovacích hodín
- Ciele tematických celkov
- Ciele vyučovacích predmetov
- Ciele študijných a vedných odborov
- Ciele typov škôl
- Všeobecný cieľ (ideálny cieľ výchovy a vzdelávania)

↑ Hierarchia cieľov vo vyučovacej hodine (podľa štruktúry v. h.):

- Cieľ motivácie
- Cieľ preverovania vedomostí žiakov
- Cieľ sprostredkovania nového učiva (expozície)
- Cieľ opakovania učiva
- Cieľ upevňovania učiva (fixácie)
- Cieľ vyučovacej hodiny.

Teda aj vo vyučovacej hodine ide o rad čiastkových cieľov a splnenie jedného je východiskom pre plnenie ďalšieho.

Pedagogika: Otázka č.7: Vyučovacie zásady

Takže milí spolužiaci dovoľte krátky obštec k danej otázke. Zásadu najprv definujeme tak všeobecne, potom ako výchovnú zásadu a potom uvádzam niekoľko zásad. Okrem slova zásada sa v niektorej literatúre používa este slovo princíp, tak sa nelakajte, je to to isté. Rozní autori vymenievajú rôzne vyučovacie zásady, či princípy, z toho dôvodu ich niekde nájdete desiat, niekde menej, niekde viac. Ja uvádzam tieto, ak ich budete vedieť, bude to OK. Nic sa nestane ak jednu dve zabudnete. Tie prvé sú jadrom a je dobre vedieť vymenovať zo 8 zásad. Ľudskými slovami je zásada niečo, čo je určitou požiadavkou, aby sa vo vyučovacom procese, to znamená vtedy, ak sa niekto niečomu od niekoho učí, aby bol tento proces nejako definovaný, aký by mal byť. Je dobre, ak každú zásadu budete vedieť definovať jednou vetou, s tým že to budete vedieť vlastnými slovami vysvetliť. Ja uvádzam ku každej trochu viac, aby ste sa mali o čo oprieť. Takže veľa zdaru v učení.

Zásada: (podľa Obdržálka)

všeobecná téza, všeobecná požiadavka, ktorá vyplýva zo zákonitostí výchovno-vzdelávacieho procesu a ktorá sa vzťahuje na jeho stránky

Vyučovacie zásady:

sú všeobecné požiadavky,

ktoré v súlade s výchovno-vzdelávacími cieľmi a zákonitostami vyučovacieho procesu určujú jeho charakter.

- 1. Zásada názornosti:** táto zásada kladie požiadavku, aby si žiaci pri vyučovaní utvárali predstavy a pojmy na základe bezprostredného vnímania predmetov a javov objektívnej skutočnosti alebo ich zobrazení. Používaním skutočných predmetov pre názor, alebo ich modelov, rôznych zobrazení, ilustrácií, diagramov a schém, teda priamym pozorovaním dosadujeme lepšie pochopenie vytýčených cieľov, ich trvalejšie a dôkladnejšie zapamätávanie a záujem o ďalšiu činnosť. Rozvíja sa tým aj vnímanie, pozorovanie a fantázia u žiakov. Z dôrazňuje sa tak ich zmyslová skúsenosť. Túto zásadu používal už J. Amos Komenský. Teda ukázať žiakovi čo najviac, aby učivo pochopil. (napr. Toto je kameň – ukázať žiakovi a potom ich učť všetko o nerastoch)
- 2. Zásada uvedomelosti a aktivity:** kladie požiadavku aby sa žiaci zmocňovali vedomostí vlastným premyslením a ich aktívnou činnosťou, ktorú na vyučovaní riadi učiteľ. Ten im nemá podávať hotové fakty, ale má viesť ich myslienkovú činnosť, aby sa k výsledku, k vedomostiam dopracovali vlastným myslením. Pri tom je veľmi dôležité, aby sa pri vyučovaní vytváral kladný vzťah k učniu a orientovať učenie nielen na rozumovú stránku, ale aj na citovú a vôľovú.
- 3. Zásada primeranosti:** orientuje obsah a rozsah učiva, jeho obtiažnosť a spôsob vyučovania adekvátne psychickému a biologickému rozvoju žiakov ich podmienkam pre osvojovanie príslušného učiva. Každý učiteľ musí poznať vekové osobitosti rozvoja detí, ich intelektuálnej, emocionálnej, vôľovej sféry. Musí brať do úvahy v období predpubertálneho a pubertálneho veku špecifické rozdielnosti medzi chlapcami a dievčatami, vzájomné vzťahy medzi nimi, jednotlivcami v skupine a pod. Je dobré ak učiteľ využíva v tomto tieto postupy: to čo je žiakovi blízke využíva na naučenie vzdialenejších vecí; od jednoduchého k zložitému, od ľahšieho k ťažšiemu, od známeho k neznámemu, od konkrétneho k abstraktnému, od príkladu k poučke, od poučky k použitiu. Učiteľ musí výklad prispôsobiť chápatosti žiakov. Učiteľ musí stanoviť optimálne množstvo nových pojmov, ktoré sa dá na jednej vyučovacej hodine naučiť. Triedu vnútorné diferencovať s osobitnými úlohami pre žiakov.
- 4. Zásada sústavnosti:** upriamuje pozornosť na vyučovanie učiva v určitom poriadku, systéme. Postupovať po určitých úsekoch, štádiách. Komenský hovoril: že vedomosti sa majú osvojovať v takom poradí, aby každý ich článok sa zakladal na predchádzajúcich a nový sa pripájal k osvojeným v presne logickom poriadku. Je potrebné systematicky vyučovať podľa učebných osnov. Práca učiteľa a žiaka musí byť systematická. Pri výklade

novej látky treba zachovať logický sled poznatkov. Izolované fakty, útržkovité a neusporiadané poznatky sa rýchlo zabúdajú.

5. **Zásada trvácnosti:** uplatňuje požiadavku, aby si žiak osvojené vedomosti a zručnosti zapamätal, aby si ich vždy dokázal v pamäti vybaviť a prakticky použiť. Vedecké zdôvodnenie tejto zásady sa opiera najmä o zákonitosti pamäte, ktoré sa uplatňujú pri osvojovaní vedomostí a zručností. Dôležité opakovať a precvičovať učivo, opakovať plánovite, účelne, vo vhodných časových intervaloch so zreteľom na individuálne osobitosti žiakov. Je dôležité múdro a presvedčivo vykladať.
6. **Zásada spojenia teórie s praxou:** táto zásada je dôležitá, aby žiaci pochopili význam teórie v živote, v praxi a priučali sa uvedomele používať osvojené poznatky na riešenie praktických úloh. Žiakom treba ukázať dôležitosť spojenia teórie s praxou. Tento princíp vyžaduje, aby sa žiaci učili prostredníctvom rôznorodej činnosti poznávať skutočný reálny svet, zaujať správne stanovisko k rozličným životným javom, aby vedeli odsúdiť negatívne javy iných ľudí, v živote spoločnosti u seba a pod. Naučiť žiakov pochopené teoretické poznatky využiť v praxi. Neprecenovať teóriu, ani prax. Uskutočňovanie spojenia teórie s praxou nie je vo všetkých predmetoch rovnaké.
7. **Zásada individuálneho prístupu k žiakovi:** je to požiadavka, aby sa žiaci triedy vyučovali a vychovávali ako kolektív so zreteľom na osobitné vlastnosti každého žiaka. Vyžaduje spoznať kladné i záporné vlastnosti žiakovej osobnosti, sledovať, ako sa prejavujú v jeho individuálnom živote, styku s inými na základe toho potom upravovať vnútorné podmienky výchovného vplyvu v súlade s objektívnym navodeným výchovným úsilím. Zvláštnosti každého žiaka sú ovplyvnené telesným stavom a vývojom, celkovým psychickým stavom typom nervovej sústavy a temperamentom, odlišnou kvalitou výchovných vplyvov a pod. Učiteľ musí žiakov dokonale poznať, nikdy nechať pri konštatovaní negatívnej vlastnosti žiaka. Utvoriť pre žiaka také podmienky, aby sa stal aktívnym členom kolektívu.
8. **Zásada vedeckosti:** táto zásada hovorí o zhode výkladu poznatkov s interpretáciou súčasnej vedy a postupne zapájania žiakov do vedeckých metód. Je dôležité preto záväzne splnať požiadavky učebných osnov, použiť platné učebnice a využiť vhodnú doplnkovú literatúru. Každý nový pojem, málo frekventovaný výraz, či cudzie slovo treba žiakom náležite vysvetliť.
9. **Zásada dôkladnosti:** je požiadavkou, aby si žiaci osvojili obsiahne, úplné i podrobné vedomosti, ktoré by mohli v praxi s istotou použiť. Opakovať vtedy, keď je čo opakovať. Nepresnosti, omyly a chyby odstránovať aj za pomoci žiakov. Pri výklade sa nemôže učiteľ uspokojiť vždy s jednou metódou.

Zaujímavé sú aj iné zásady, či princípy, ktoré uvádzajú iní autori. Napr.

- Princíp výchovného vyučovania, princíp úcty k žiakovej osobnosti a vyzdvihovania kladných vlastností osobnosti, princíp jednoty výchovných vplyvov a pod.

Pedagogika c.8.: Vyucovacie metody.

Opat vás zdravím milí spoluziaci. Definovanie vyucovacich metod moze byt zase roznoroné. Každý autor si to definuje ináč, ale v podstate to znamená, že metóda je určitá cesta, ako prísť k cieľu, a vnímať pri tom okolie a pod. Klasifikácia moze byt tiež rôznorodá, ja uvádzam naslední. Tiež je treba logicky si zdovodniť a v sebe pomenovať jednotlivé metódy, aby ste ich vedeli potom obkecať pri skúške, ale je to veľmi ľahké.

Vyucovacia metóda: zámerné usporiadanie obsahu vyučovania, činnosti učiteľa a žiaka, ktoré sú zamerané na dosiahnutie stanovených výchovných a vzdelávacích cieľov, v súlade so zásadami organizácie.

Alebo: je to **premýšlený spôsob, alebo postup, akým učiteľ cielavedome rozvíja vyucovací proces v súlade s jeho zákonitostami a požiadavkami vyučovacích zásad tak, aby vyučovanie splnilo vytýčené vzdelávacie a výchovné ciele.**

Klasifikácia metód: (je veľa roznych klasifikácií, nemusíte vedieť úplne všetky, ale aspoň sa budete vedieť zorientovať)

A) Podľa priebehu vyučovania

1. Metódy motivačné (úvod hodiny. Motivujem žiaka pre nové učivo)
2. Metódy expozičné (stredná časť hodiny, vysvetľujem – expozičia)
3. Metódy fixačné (upevňujem učivo)

B) Metódy pôsobiace na rozvoj kognitívnych procesov -podľa zdroja a štruktúry poznania

1. Slovné
Monologické: rozprávanie, vysvetľovanie, opis
Dialogické: rozhovor, beseda, diskusia, dramatizácia
Metódy práce s knihou a doplnkovou literatúrou
2. Názorné: pozorovanie, predvádzanie
3. Praktické: zamerané na rozvoj zručností, práca s roznoým materiálom v klubovni, alebo špeciálne vybavených miestnostiach.

C) Metódy pôsobiace na formovanie charakterových a vôľových vlastností osobnosti

1. metódy pôsobiace na intelekt: vysvetľovanie a presvedčanie
2. metódy pôsobiace na vôľu: cvičenie, navykanie
3. metódy pôsobiace na cít: hodnotenie, osobný výklad

Logické postupy učenia: tu neviem čo konkrétne mysleli ale asi je to približne toto, neberte to ale ako 100%, ak sa dá radšej vyhľadať v slovníku cudzích slov, alebo niekde ešte inde:

Analýza a syntéza : pri analýze sa z viacerých informácií dopracúvame k jednotlivému riešeniu. Pri syntéze zase spájame jednotlivé informácie do jedného celku.

Indukcia a dedukcia: indukcia – na základe pokusu vyslovím všeobecný záver, pri dedukcii sa domnievam, predpokladám určité riešenia

Metóda generalizácie – zovšeobecňovanie poznatkov

Metódy porovnávania – porovnávanie poznatkov

– vzťahy medzi rôznymi poznatkami

D) Metódy motivačné:

1. úvodné vstupné motivačné metódy
 - a) motivačný rozhovor
 - b) motivačné rozprávanie
 - c) motivačná demonštrácia

2. priebežné motivačné metódy
- aktualizácia obsahu
 - uvádzanie príkladov z praxe, ilustrácia podnecovanie žiakov výzvou, pochvalou, motivačná výzva

E) Expozičné metódy 2.

- metódy priameho prenosu poznatkov: monologické metódy (rozpravenie, vysvetľovanie, opis)
- metódy sprostredovaného prenosu poznatkov
 - demonštračné
 - metóda dlhodobého pozorovania javov
 - metódy manipulačné, montážne a demonštračné
 - pracovné metódy
 - hra ako vyučovací metóda
 - ilustračná metóda, kresba
- metódy heuristického charakteru (to znamená problémové metódy, učiteľ nastolí nejaký problém a ten žiaci riešia, pomocou toho sa učia)
 - metódy dialogické (rozhovor, beseda, diskusia, dramatizácia)
 - metódy veľké, problémové
- Metódy samostatnej práce
 - samostatná práca s knihou
 - samostatná práca v laboratóriu
 - samostatné štúdium v teréne
 - technické metódy samostatného štúdia

F) Fixačné metódy 3.

- metódy opakovanie vedomostí
- metódy opakovania zručností

G) Diagnostické a klasifikačné metódy

- klasické didaktické diagnostické metódy
- diagnostické metódy vedecko-výskumného charakteru
- metódy triedenia a interpretácie diagnostických údajov
- metódy klasifikačné, didaktické charakteristiky, klasifikačná symbolika

Definovanie niektorých metód, ktoré sa môžu vyskytovať aj ako motivačné, aj ako expozičné, aby ste vedeli, keď sa vás pýtajú !!!

- rozhovor:** rozvíja sa na základe vzájomnej spolupráce medzi učiteľom a žiakom. Jeho podstata spočíva v kladení otázok a pokynov tak, aby sa žiaci na základe životných skúseností dopracovali k novým poznatkom; napr. Heuristický rozhovor – učiteľ stanoví problém a žiaci na základe skúseností zdôvodňujú javy, stanovia a overujú vytýčené hypotézy)
- rozprávanie:** využívam vtedy, ak odovzdam fakty sklbené do súvislého deja, je silne emocionálne podfarbené
- demonštrácia:** pôsobenie prostredníctvom materiálnych predmetov na zmyslové orgány
- Opis:** metóda, ktorú použijeme vtedy, ak oznamujeme určité fakty, ktoré sa nedali rozprávaním postrehnúť.
- Dramatizácia:** žiaci pohybom, mimikou, dialógom znázorňujú epizódu zo života, nejaký dej, alebo udalosť.

Pedagogika c. 9: Organizačné formy vyucovania

Pojem organizačná forma:

Je to určité usporiadanie organizačných podmienok na realizáciu obsahu výchovnej činnosti, pri uplatňovaní jednej alebo viacerých metód, vhodných prostriedkov a pri dodržiavaní princípov výchovnovzdelávacej práce. (ľudskými slovami - to znamená akú formu má to, kde učím práve žiakov)

Klasifikácia

- a) z hľadiska charakteru a procesu realizácie výchovného posobenia
 1. formy práce organizovanej priamej činnosti (škola a pod)
 2. rozmanité formy neorganizovaného výchovného vplyvu v čase osobného voľna žiakov (spontánne vznikajúce formy)
 3. formy v navodených výchovných situáciách v oblasti poznávacej (tvorivej, umeleckej, zábavnej)
 4. formy práce pri nestálom, alebo dlhotrvajúcom permanentne sa opakujúcom zložení účastníkov
 5. formy hromadného, alebo individuálneho vplyvu.
- b) z hľadiska postu účastníkov zúčastnených na výchovnej činnosti
 1. formy individuálnej práce so žiakmi
 2. formy hromadnej práce so žiakmi – vyučovacia hodina, prednáška, beseda, diskusia, súťaž, vychádzky, výlety, exkurzie

Vyučovacia hodina: Základná organizačná forma hromadného vyucovania, ktorá má stanovenú dĺžku trvania, počet žiakov v triede a svoju štruktúru, ktorá závisí od toho, aký druh činnosti na vyučovaní prevláda. (existujú viaceré typy)

Základný typ má štruktúru:

1. otvorenie hodiny
2. opakovanie prebratého učiva
3. výklad nového učiva
4. opakovanie a precvičovanie nového učiva
5. uloženie domácej úlohy

Zvláštne typy:

Hodiny osvojovania nových vedomostí
Hodiny upevňovania vedomostí
Hodiny utvárania a upevňovania zručností
Hodiny využitia vedomostí a zručností v praxi
Hodiny Skúšania a hodnotenia
Hodiny hodnotenia rozboru prác žiakov

→ COOPERATÍVNE ≈ SPOLUČNE
↳ "PRÁJEKT"

Z iného pohľadu typ vyučovacej hodiny môže byť: motiválny, expozičný, opakovací, preverovací, hodnotiaci. Najčastejšie je to kombinovaný typ hodiny, kde sa v určitom pomere realizujú viaceré činnosti.

Iné organizačné formy: vychádzka, výlet, exkurzia

Tu sa odchádza so žiakmi na miesto, kde majú získať nové dojmy, bezprostredne pozorovať v prirodzenej situácii tie predmety a javy, ktoré sa nemôžu dobre poznať v škole. Tieto formy môžeme organizovať v rámci vyučovacieho procesu, ale aj v rámci racionálneho využitia voľného času.

Vychádzky plánujeme do blízkeho okolia, výlety a exkurzie do vzdialenejších miest. Poznávaciu schopnosť rozvíjame priamym pozorovaním prírodných javov a pod. Vychádzky a výlety môžu byť: prírodopisné, vlastnivedné, telovýchovné. Napr.: entomologická vychádzka (entomológia – náuka o hmyze), dendrologická vychádzka (dendrológia – náuka o pestovaní drevnatých rastlín), stopárska vychádzka (odtlačky zvierat) botanická vychádzka, ornitologická (ornitológia – náuka o vtákoch), geologická, vychádzka k rieke a potoku a pod.

Exkurzia môže byť

1. tématická – zameraná na poznanie jedného problému
2. monotématická – viac sa venovať tomu problému na jednom predmete
3. komplexná – zameraná na viac problémov

može byť aj iné delenie exkurzie

- a) vstupná
- b) priebežná
- c) záverečná

ETAPY vychádzky, exkurzie:

1. Príprava učiteľa. Volby miesta, objektu pozorovania, vymäčenie poznatkov.
2. Príprava žiakov. Oboznámenie žiakov s postupom vychádzky, pridelenie úloh spojených s vychádzkou.
3. Vlastná vychádzka
4. Spracovanie zhromažďovaného materiálu. Výstava získaného materiálu, prípadne spracovanie do zbierok a pod.

Iné formy:

Organizácia vyučovania v laboratóriu, v dielnach, na školskom pozemku. Ide o špecifický zariadenie učebne, pracovne, čo umožňuje rozdelenie triedy na skupiny s menším počtom žiakov a osobitnú organizáciu vyučovania vzhľadom na pracovnú činnosť žiakov. Uplatňuje sa tu inštruktáž – návod k samostatnej práci, riadenie jej postupu zo strany učiteľa, kontrola jeho priebehu a hodnotenie výsledkov.

Samostatná práca žiakov - tu žiak pracuje bez priamej pomoci učiteľa. Musí byť jasná inštrukcia zo strany učiteľa, ktorá by mala obsahovať vymäčenie cieľa, upozornenie na vznik možných ťažkostí, vymäčenie časového postupu a predstavu o závere zo samostatnej práce.

EQ > IQ

10

Pedagogika č. 10

Tvorivo-humanistická výchova

ČUDSKÁ - ČLOVEČENSKÁ

*pragmatizmus - smery podľa toho, čo pravidelnosť pojmos
presunuje praktickou účelovosťou a
účelovosťou*

Vychádza zo zásady pragmatizmu a sienticizmu. Výchova sa chápe ako stretnutie dvoch osobností. Cieľom tejto výchovy je človek.

Základné východiská:

- ⇒ 1. Výchova sa javí dôležitejšou než vzdelanie. Zameriava sa na city, motívy a tvorivosť.
- ⇒ 2. Rozvíjanie najvyšších kognitívnych funkcií, teda: *- poznávanie*
 - a) rozvoj tvorivého myslenia
 - b) realizácia emócií
- ⇒ 3. Kognitívizácia (pamäť, myslenie a tvorivosť)
Emocionalizácia (sloboda prejavu, sebareflexia, dôvera detí, sebahodnotenie)
Motivácia (potreby, túžby, záujmy)
Socializácia (má rozvíjať medziludské vzťahy a asertivitu)
Axiologizácia (hodnotiť seba i iných) *- výchova k hodnoteniu*
Kreativizácia (schopnosť tvoriť)
4. Interakčná jednotka je učiteľ – žiak (dve osobnosti).
5. Rozvoj funkcií vo výchove.
6. Hodnotiť nielen činnosť a výsledky, ale aj rozvoj psychických funkcií, vzťah k predmetu, viesť žiaka k sebahodnoteniu a sebakontrolu.
7. Prepojenie psychológie a pedagogiky.

Podmienky humanizácie:

1. Cítové zaeinteresovanie učiteľa.
2. Umožniť žiakom využiť svoje skúsenosti.
3. Podporiť túžbu po sebauplatnení.
4. Rešpektovanie slobody
5. Rešpektovanie samostatnosti.
6. Rešpektovanie nezávislosti.
7. Rozvoj vyššej vnútornej motivácie a empatie.

Humanizácia spočíva:

1. V humanitných metódach vyučovania.
2. V obsahu vzdelávania.
3. Sústreďenie sa na celú osobnosť žiaka.
4. Odstránenie stresu a napätia.

! ČLOVER - bio - psycho -
trénovať fyziku

Predpokladom humanizácie školy je zabezpečenie demokracie.

EQ > IQ

ETIKA = PROSOCIÁLNOŠŤ I

(citovány a myšlienky
motivácie)

Pedagogika č. 11 – Projekt etická výchova

Charakteristika obsahovej stránky:

- snaha po spolupráci
- zameriava sa na prosociálnosť – správanie, ktoré prináša prospech druhej osobe. Nevyplýva z povinnosti a nie je sprevádzané očakávaním odmeny.
- vytvára predpoklady na etické správanie

Procesionálna stránka:

Nová vo vzťahu k žiakom:

- partnerský vzťah – je to pomoc k sebvýchove
 - hlavná osoba – žiak
 - učiteľ – moderátor
- vzťah medzi vychovávateľom a vychovávaným je definovaný práve tak partnerstvom a priateľskou blízkosťou, ako aj neformálnou autoritou. Vychovávateľ sa môže stať otcovským priateľom, nie však kamarátom.

Používa nové metódy:

- metódy aktívne, ktoré oslovujú celú osobnosť
- etické skutočnosti, city (zážitkové učenie)
- intelekt (hodnotová reflexia a nácvik správania)

Zložky etickej výchovy:

1. výchovný cieľ (vizia) – K akému výchovnému cieľu deti vedieme?
2. obsah (program) – Aký je obsah (program) ETV?
3. výchovný štýl (ako sa má správať k vychovávanému) – Ako sa má správať vychovávateľ k vychovávanému?
4. výchovné metódy (anketové, zážitkové, posilňovanie žiadúceho správania, disciplinovanie) – Aké výchovné metódy má vychovávateľ používať?

Moderná pedagogika aj ETV si uvedomujú silu a nevyhnutnosť vízie. Víziou ETV, z ktorej čerpá svoju účinnosť a silu, je vízia morálne zreleho človeka, ktorý sa vyznačuje komunikatívnosťou, kreativitou, zdravým sebavedomím a pozitívnym hodnotením druhých. Vie vyjadriť svoje city, je empatický a asertívny, predovšetkým však vie spolupracovať a je prosociálny, t.j. nestará sa len o seba, ale aj o druhých. Túto víziu etická výchova prezentuje nie ako súbor abstraktných pravidiel a ideí, ale ich predkladá prostredníctvom modelov a vzorov, či už reálnych alebo sprostredkovaných (v literatúre, filme...)

Vízia podľa prof. Rocha Olivara:

1. Poskytnúť fyzickú pomoc.
2. Poskytnúť fyzickú službu.
3. Darovať, požičať alebo rozdeliť sa.
4. Poradiť, vysvetliť.
5. Potešiť a povzbudiť smutných alebo utrápených ľudí.
6. Vyjadriť pozitívne hodnotenie druhých s cieľom posilniť ich sebaúctu. Napr. vysloviť pochvalu a uznanie, vyjadriť sympatiu, zastať sa niekoho.
7. So záujmom a sústavne počúvať druhých.
8. Snažiť sa pochopiť druhých, pochopiť ich city (empatia).
9. Solidárnosť – správanie, ktoré vyjadruje účasť na dôsledkoch (najmä bolestných), podmienok, stavu, situácie alebo nešťastia druhých osôb.
10. Snažiť sa o zmiernenie protikladov, dorozumenie a dohodu v skupine, medzi dvoma alebo viacerými ľuďmi. Hľadať to, čo nás spája. Vytvárať atmosféru pokoja a svornosti.

Program:

1. Komunikácia
2. Pozitívne hodnotenie seba
3. Pozitívne hodnotenie druhých, pochvala
4. Kreativita a iniciatíva, riešenie problémov a úloh, prijatie rozhodnutí
5. Vyjadrovanie vlastných citov
6. Interpersonálna a sociálna empatia (vcítenie sa do myšlienok a pocitov druhých, resp. iných spoločenských skupín).
7. Asertivita, zvládnutie agresivity a kompetivity (súťaživosti), sebaovládanie, riešenie konfliktov
8. Reálne a zobrazené vzory (napr. literárne)
9. Prosociálne správanie v osobných vzťahoch, pomoc, darovanie, delenie sa, spolupráca, priateľstvo
10. Prosociálne správanie vo verejnom živote, solidarita, sociálne problémy, sociálna kritika, občianska neposlušnosť, nenásilie

Desaťero etickej výchovy:

1. Aktívne počúvať, otvorene a pravdivo komunikovať.
2. Prijať seba, poznať svoje dobré aj slabé stránky.
3. Pozitívne hodnotiť druhých, vysloviť uznanie, pochváliť.
4. Problémy riešiť tvorivo a rozvážne.
5. Vyjadrovať svoje city a postoje otvorene, ale ohľaduplne.
6. Vedieť a vcítiť sa do myslenia a citov druhých.
7. Prekonávať pasívne aj agresívne reakcie, reagovať asertívne.
8. Zvoliť si pozitívne vzory.
9. Ochotne poskytnúť fyzickú pomoc a službu, darovať, podeliť sa (aj so skúsenosťami), poradiť a potešiť.
10. Byť citlivý na potreby spoločnosti, angažovať sa za nadosobné ciele.

To je dôvod, že na rozdiel od projektu R. Olivara, ktorý je výchovou k prosociálnosti, rozšírili sme náš program o ďalšie témy, ktoré nazývame aplikačné. Ide o to, aby sme sa správali prosociálne vo všetkých oblastiach života.

Aplikačné témy sú: vzťahy v rodine

sexuálna etika

etické otázky ekológie

vzťah k ek. hodnotám a profesionálnej práci

vzťah k náboženstvu

vzťah k ľuďom iných názorov

12. Program etickej výchovy (komunikácia, dôstojnosť ľudskej osoby, pozitívne hodnotenie seba)

Komunikácia: Človek je tvor, ktorý komunikuje a vďaka komunikácii sa stáva v plnom zmysle človekom – dôkladom toho sú príbehy vlčích detí, ktoré vyrastali medzi zvieratami avšak prejavy a psychika ostali na polozvieracej úrovni aj keď sa dostali medzi ľudí – tiež nedostatočný náboženský vývoj. Človek môže rozvinúť ľudský, etický a náboženský potenciál iba vďaka komunikácii – komunikácia je dar aj úloha (komunikácia dvíha alebo zráža, uzdravuje alebo zraňuje).

Dôvody komunikácie: 1. dozvedieť sa viac o sebe, o druhých, o svete okolo, 2. podeliť sa s druhými, 3. účasť na poznatkoch, zážitkoch, plánoch, 4. presvedčiť, ovplyvniť druhých, 5. pre potešenie – veselosť, žart, radosť NO HLA VNE – mať s niekým spoločenstvo, budovať vzťah !!!

Komunikácia : Masová

Interpersonálna (medziľudská): má tieto charakteristiky—

1. Stále prítomná: aj naše mlčanie niečo znamená, aj v spánku komunikujeme – dýchanie, telo
2. Pokračujúca: už náhodné stretnutie je pokračovanie dovtedajšieho vzťahu spoločná história)
3. Predvídateľná: čím viac máme skúseností s komunik., lepšie môžeme predvídať výsledok
4. Mnohóúrovňová: vecný obsah komunikácie (slovne, neverbálne) + informácia o vzťahu medzi osobami (rovnocennosť, nadradenosť, podradenosť: rodič-dieťa, šéf-zamestnanec)
5. Je zdieľaním významov: vyslovené slová sú iba pokusom vyvodiť v mysli partnera význam podobný tomu, ktorý je v mojej mysli. KOMUNIKOVAŤ ZNAMENÁ NADVIAZAŤ, ALEBO ROZVÍJAŤ VZŤAH !

NEVERBÁLNA KOMUNIKÁCIA

Neverbálne vyjadrujeme prevažne city, postoje, vzťah medzi partnermi. Pre učiteľa je dôležitou spätnou väzbou. Je oveľa spoľahlivejší ako slovný (klamať neverbálne je ťažšie ako slovné).

Prejavy neverbálnej komunikácie:

Zrakový kontakt: vyjadrenie záujmu, nezájmu, neistoty, obťažovanie, hrozba

Mimika: okolie úst

Postoj, držanie a pohyby tela: vyjad. ako sa ľudia cítia – napätie, úzkosť

Vzdialenosť od partnera: 15-30cm-intímna, 50-70cm-osobná, 150-300-sociálna, 5m-verejná

Gestikulácia: významovo dopĺňa informácie, vyjadruje emocionálny stav

Bezprostredný dotyk: uistenie o sympatii, obťažovanie, POZDRAV a LÚČENIE- bozk, podanie ruky = malé objatie

Paralinguistika: t.j. sprievodné znaky reči – intonácia, výška hlasu, hlasitosť, prestávky

VERBÁLNA KOMUNIKÁCIA

Odvzdávanie vecného významu. Každé vyslovené slovo je zaťažené našou osobnou históriou, zážitkami, vzdelaním, kultúrou a aj jeho interpretácia prijímateľa jeho históriou...

2. toho tri axiomy:

1. Ľudia priradujú slovám podobné významy iba mierou podobných skúseností.
2. Významy nie sú stabilné, menia sa, ako sa menia naše skúsenosti.
3. Spôsob akým človek reaguje na svoje okolie je ovplyvnené jeho skúsenosťami.
4. Ľudská schopnosť – prekročiť hranice svojho JA, vidieť veci očami druhého a vžiť sa do citov druhých – **EMPATIA!!!** (schopnosť empatie je podmienená skúsenosťami)

Zásady efektívnej komunikácie:

Pre hovoriaceho:

- Konkretizujte a kvantifikujte svoje tvrdenia. (bolo tam veľa ľudí, bolo tam 2000 ľudí)
- Vysvetlite presný význam kľúčových slov. (rovnaké slová – pochopenie iného významu)
- Hovorte v prvej osobe. (je známe, každý vie - myslím že, podľa môjho názoru)
- Zvážte či je počúvajúci pripravený na obsah, či je duševne naladený,
- Neverbálny prejav v súlade so slovami – orientácia tela, zrakový kontakt, vzdialenosť

Pre počúvajúceho:

- Žiadať od partnera aby konkretizoval, kvantifikoval, vysvetlil význam svojich tvrdení
- Vsádzať si čo si hovoriaci myslí, čo prežíva a cíti, čím je, o čom nehovorí (čomu sa vyhýba)
- Aktívne počúvať: Vnútorne spracovať počuté – nie predčasne hodnotiť, protiargumentovať
Občasné uistenie o tom, že sledujeme, čo hovorí ten druhý – vyjadrenie záujmu, pohľad, telo, zhrnutie väčšieho celku
Nie súciť ale spoločenstvo – zrkadlenie emócií

EMPATIA :

Pomoc pri rozhodovaní – nerozhodnúť za druhého ale mu pomôcť rozhod.

Požiadať o spätnú väzbu: významný druh komunikácie – Johariho okno

Čo viem o sebe	Čo neviem o sebe	
Verejná oblasť	Slepá oblasť	Čo o mne vedia
Skrytá oblasť	Neznáma oblasť	Čo o mne nevedia

SPÄTNÁ
VÄZBA:

Keď sa otvorím zmenšujem skrytú oblasť – otvorenosť je cesta k odstráneniu zbytočných napätí a spätná väzba pomáha, aby sme zlepšili naše správanie a zbavili sa zbytočných zlovykov a chýb. Otvorená komunikácia – veľká hodnota uvoľňovania napätia, predchádzanie reťazovitosti nedorozumení. Pozor pred divokou úprimnosťou! Od pedagóga sa očakáva osvojenie si komunikačných schopností – rozvinuté komunikačné zručnosti dodávajú pocit istoty, zdravé sebavedomie a prirodzenú autoritu, ktorú každý učiteľ tak potrebuje.

Výchovné ciele:

1. Základné spôsobilosti komunikácie (pozdrav, úsmev, prosba, poďakovanie, ospravedlnenie)
2. Vedieť začať, udržiavať a ukončiť rozhovor.
3. Poznať a uplatniť spôsoby neverbálnej komunikácie.
4. Otvorene ale ohľaduplne komunikovať.
5. Aktívne počúvať.

Etika komunikácie: 1. aby komunikácia bola darom

2. aby sme budovali krásny, srdečný prosociálny vzťah

Dôstojnosť ľudskej osoby, sebaocenenie:

Základným motívom pre sebaocenenie je dôstojnosť človeka, jeho úžasný intelektuálny, tvorivý a morálny potenciál! Človek nestráca svoju veľkosť a dôstojnosť ani vtedy, ak sa dopustí chyby, ak sa dostane na scestie a ak sa možno bez vlastnej viny jeho schopnosti dosiaľ dostatočne nerozvinuli. (ostáva v ňom potenciál, možnosť zmeniť sa, rozvinúť schopnosti).

Pedagogické umenie: spoznať nielen to, čím dieťa je, ale aj to, čím sa môže stať (objaviť v žiakovi, ktorý je zanedbaný, agresívny, zakríknutý jeho budúcu veľkosť (Sokrates to nazval pôrodnické umenie – pomáha narodiť sa k lepšiemu, bohatšiemu JA dieťaťa).

Výchovné ciele:

1. Rozvíjať poznanie svojich silných a slabých stránok
2. Posilňovať sebaocenenie dieťaťa
3. Rozvíjať úctu k dôstojnosti ľudskej osoby

Najlepšou terapiou nízkého sebaocenenia – je bezpodmienečné prijatie v referenčnej skupine (trieda, spoločenstvo, rodina), dôvera a pozitívna náklonnosť prejavovaná členmi a vzťahovými osobami danej skupiny a najmä prejavovanie náklonnosti zo strany učiteľa.

Nízke sebahodnotenie: jeho príčinou – vlastné poklesy a tiež tvrdé zaobchádzanie, podceňovanie, ponižovanie, vysoké požiadavky.

: bráni slobodnému rozvoju mravných síl, deformuje vzťah k ostatným

ľuďom, je zdrojom deformácií v postojoch a správaní = etický problém!

Biblický pohľad na sebaocenenie: 8. žalm – človek máličko menší od anjelov, sme stворení na obraz a podobu všemohúceho Boha, sme priateľmi Ježiša – sme Božie deti.

-napriek tomu, že písmo motivuje k vysokému sebahodnoteniu, tiež pripomína jeho hriešnosť, krehkosť a odkázanosť na Boha! No táto slabosť nás nedeprimuje, pretože Ježiš je našou múdrosťou, silou a nemáme tlaky z nášho hodnotového rebríčka byť neomylnými a dokonalými. (Všetko môžem v tom, ktorý ma posilňuje.)

Pozitívne hodnotenie druhých:

-aby sme sa k druhým správali tak, ako to my očakávame od nich = podporovať ich sebaocenenie, vyslovovať pozitívne očakávania, viac chváliť ako kritizovať.

etika pozitívneho hodnotenia druhých: sme zodpovední za to, že nezraňujeme ale podporujeme zdravé sebavedomie druhých (ponížovanie je druhom morálnej vraždy) !!!!!!!!!!!!!

-pozitívne ovplyvňujeme zdravý morálny a osobnostný vývoj dieťaťa

-je to významný prvok duševnej hygieny – vyúsťuje do pocitu vďačnosti

-vyvoláva pozitívne hodnotenie seba i okolia – príroda, starostlivosť o životn. prostredie

biblický pohľad: Ježiš sústavne podporoval sebaocenenie svojich učeníkov + odsudzuje morálne ubližovanie. (beda tomu cez koho prichádza pohoršenie Lk17,1-2)

-negatívne hodnotenie je hriech Ef4,31

-primeraným postojom je úcta a láska k dôstojnosti človeka-Božieho dieťaťa a zhovievavosť k jeho nedostatkom.

13. Tvorivo humanistická výchova (tvorivosť, komunikácia citov, empatia)

Tvorivosť a iniciatíva - úzko súvisia - Tvoriví ľudia bývajú iniciatívni a úspech iniciatív vyžaduje tvorivé sily. V bežnom živote: protesty voči nežiadúcemu správaniu vyvolajú posmech, ale tvorivosťou a nápaditosťou uspejeme. Tvorivosť dostáva mravnosť od cieľov, ktoré sleduje - (napr. tvorivá banková lúpež nie je tvorivá).

Nič na svete nie je také vynaliezavé, ako láska, ktorá je najkrajším kvetom prosociálnosti a etiky. Morálna zrelosť mobilizuje a rozvíja všetky schopnosti a sily človeka - aj tvorivosť.

V minulosti bola tvorivosť spájaná výlučne s umením, v súčasnosti je to širší pojem, ktorý prináša ekonomické, spoločensky významné hodnoty, ale aj obohacuje osobnosť o citové, poznávacie, morálne a náboženské hodnoty.

Axiómy tvorivosti: **ZÁSADY (axiómy) TVORIVOSTI:**

1. Každý človek môže byť tvorivý: mnohí učitelia nepoznajú túto axiómu a brzdia rozvoj zverencov. Tvoriví ľudia sa neraz vyznačujú nadmernou dávkou nezávislosti (neprispôsobivosti) a výlučným zaujatím pre určitú oblasť. (nemusi byť dobrý prospech študenta).

2. Tvorivosť sa môže prejavovať v každej činnosti: úlohy delíme na:

- divergentné - ktoré majú niekoľko riešení, napr. napísať báseň - sú to tvorivé úlohy.
- konvergentné - ak má jedno riešenie, napr. vypočítať plochu štvorca.

3. Tvorivosť možno pomocou vhodných metód trénovať a rozvíjať:

Proces tvorby: 4 štádiá

- a) Príprava: preskúmanie problému, zhromažďovanie a zapamätanie si informácií potrebné pre riešenie. (patria sem aj pokusy o riešenie, hľadanie alternatív)
- b) Inkubácia: obdobie odpočinku, prestávky, zdanlivej nečinnosti
- c) Inšpirácia: (osvietenie) náhle vytvorenie zásadného riešenia.
- d) Elaborácia: rozpracovanie a overenie. (často zdĺhavé vypracovanie detailov)

4. Súčasťou tvorivej práce je sústredená, často namáhavá a vytrvalá práca: v štádiu prípravy a rozpracovania riešenia.

5. Tvorivé diela sú výsledkom vedomých a podvedomých procesov.

Faktory tvorivej práce:

- a) Fluencia - plynulosť: schopnosť plynule navrhnuť čo najväčšie množstvo produktov
- b) Flexibilita - pružnosť: produkovanie rôznorodých predstáv, myšlienok, návrhov
- c) Originalita - neobvyklosť, novosť riešenia, dôvtip, kombinácie prvkov
- d) Citlivosť na problémy - rozpoznanie praktických problémov, najst' nové otázky,
- e) Elaborácia - schopnosť vypracovať detaily riešenia.

Rozvíjanie tvorivosti:

1. Kombinovať dané prvky: doplniť nedokončené čiary aby vznikol obraz, dokončenie príbehu, vytvoriť obraz, plastiku z daných materiálov.
2. Vytvoriť symbol pre daný pojem: napr. rodina
3. Skupinové riešenie úlohy:
4. Riešenie hypotetickej situácie: Čo by sa mohlo stať..., Čo by si urobil...
5. Tvoriť alebo lúštiť hádanky.
6. Vytvárať synonymá v širšom zmysle: napr. ako vyjadrím vďaku
7. Redefinícia: nové použitie známych predmetov (na čo možno použiť žehličku)
8. Vytvoriť súvislý text zo zadaných slov: s definovaným, či nedefinovaným žánrom - báseň...
9. Dramatizácia, pantomíma.
10. Preformulovanie problému: tvoriť rôzne interpretácie, pohľady na tú istú skutočnosť.

Iný prístup k tvorivosti: metódy na riešenie problémov: syntetika, brainstorming

-syntetika - rozvíja schopnosť vytvárať asociácie a analógie (s ľudským telom...), využíva zákonitosti v tvorivej činnosti a tvrdí, že:

- účinnosť tvorivej práce rastie, ak chápeme jej procesy, ktorými sa riadi
- v tvorivom procese je motivácia a emocionálna stránka dôležitejšia ako intelektuálna

Asociácie - odnázorovanie, spájanie
analógia - podobnosť

-brainstorming - → „burza nápadov“

- fáza procesu riešenia – produkcia nápadov, plôšné asociácie, fantázia, bez posudzovania a komentovania návrhov! – 75% návrhov prichádza v 2.časti nápadov
- posudzovanie návrhov – a vyberáme tie, kt. skupina posúdila pozitívne. Hľadať cesty, ako nápad uskutočniť, nie dôvody, prečo ich nemožno uskutočniť.
- starostlivé zhodnotenie vybraných návrhov

Charakteristiky tvorivej osobnosti:

- nezávislosť – vytváranie vlastného názoru, noriem, kritické prijímanie názorov
- schopnosť klásť si dlhodobé ciele – seba výchova
- snaha poznávať – objavovať, reflektovať, pochopiť javy
- bezprostrednosť a spontánnosť – prekonávanie vnútorných a spoločenských zábran
- flexibilita – prekonávanie stereotypov, predsudkov
- činnorodosť – nadpriemerná pracovitnosť, vytrvalosť
- zanietenosť – nadšenie, zapálenie sa pre vec
- asertivita – presadenie návrhov, odvaha, zápas

Iniciatíva: človek bez iniciatívy, ktorého „večer nájdeš tam, kam si ho ráno postavil“, nemôže byť sám sebou, nemôže rozvinúť vlastnosti a schopnosti, ktoré charakterizujú morálne zreľú osobnosť – nie je ani prínosom pre rodinu či spoločnosť. Môže zlyhať aj morálne. Človek by mal byť schopný posúdiť skutočnosť, v ktorej žije a byť iniciatívny (zasiahnuť). Prosociálne správanie v našich podmienkach je nezvyklé – vyžaduje plávať proti prúdu, prekonať ostych a najmä schopnosť riešiť medziludské vzťahy.

Výchovné ciele:

1. Rozvíjať iniciatívu a tvorivosť žiakov.
2. Podporovať tvorivosť v medziludských vzťahoch.
3. Riešenie problémov.

Biblický pohľad na tvorivosť: Na každej stránke evanjelia – blahoslavenstvá (hĺbka a revolučnosť), dômyselnosť (daňový peniaz), súcit' a elegancia (ne-odsúdenie cudzoložnice). Ježišov život je príkladom tvorivosti v morálnom živote!

Vyjadrenie citov:

Cítmí nazývame prežívanie vzťahu k skutočnostiam v nás a mimo nás: k veciam, udalostiam a javom, k ľuďom, k sebe samému. Navonok sa prejavujú prostredníctvom neverbálnych prejavov a ovplyvňujú dýchanie, srdce...

a) Nižšie city (emócie): uspokojovanie biologických potrieb (jedenie, spánok, sex...)

b) Vyššie city: Týkajúce sa duševného a duchovného života:

- Intelektové – riešenie problémov, hľadanie pravdy
- Estetické – prežívanie krásy, nevku, ošklivosti
- Etické – radosť z dobra, smútok nad zlom, výčitky svedomia
- Sociálne – ľudské vzťahy a sympatie, antipatie, nešťastie zo straty
- Náboženské – zafarbené intelektovo (úžas), eticky (výčitky svedomia), vzťahovo (túžba po Bohu, dôvera) – žalmy, hymny,

Podľa vplyvu na ľudský organizmus: -stenické (pôsobia posilňujúco) - dobroprajnosť
-astenické (pôsobia negatívne) - zlosť, depresia

-vplyv citov: na zdravie – vnútorná sekrécia žliaz – toxické látky – srdcovocievne, nádory

na duševnú činnosť – lepšia sústredenosť, plynulosť – kladné city

na správanie – silné emócie – neprimerané reakcie, trvalé city pomáhajú

City obohacujú osobnosť, zvyšujú kvalitu života, dodávajú životu farbu. No city sú dobrými pomocníkmi, ale zlými radcami.

Etika a city: Rozvíjanie schopnosti identifikovať a vyjadrovať city má veľký význam pre ľudské a morálne dozrievanie a pre pedagogické pôsobenie učiteľa a rodiča!

-pravidlá pre vyjadrovanie citov

- časté vyjadrovanie pozitívnych citov láskavosti, vdácnosti a priania
- nie časté vyjadrenie negatívnych citov sklúčenosti, nesúhlasu
- negatívne city súvisiace so správaním druhých – opatrne, vhodný okamih
- city vyslovovať v prvej osobe

Podnety na ovládanie citov:

- utíšime cit tým, že ho pomenujeme, identifikujeme (hnev – oddialím reakciu)
- odviest pozornosť od predmetu citu – sústredenie sa na iný predmet
- pripomenutie si chýb spôsobených pri podobnom cite – odložíme rozhodnutie

Výchovné ciele:

- Identifikácia a vyjadrenie citov: ľahšie sa to naučia, keď učiteľ hovorí o svojich citoch: (cvičenie – priniesť fotografie)
- Učiť sa nenásilným spôsobom usmerňovať svoje city. (cvičenie – beseda-čo robíme keď sme nahnevaní...)
- Učiť sa častejšie vyjadrovať vyššie city ako srdečnosť, sympatia, nadšenie, dôvera (príklad – scénka rodinnej oslavy)

Biblický pohľad na city: Biblický človek nemal zábrany vyjadrovať svoje city – žalmy. Ježiš dával na javo smútok, sklamanie, rozhorčenie, hnev, vďačnosť, povzbudenie, nádej, dôveru, plakal nad Lazárom, objímal deti. **Ideál pisma nie je askéta!** Biblia prináša aj etické normy týkajúce sa usmerňovania citov. (Jak1.19, Ef4.26, Jak5.13, Mt7.25)

Starosť, úzkosť, strach sú škodlivé city, úplne absorbujú človeka a blokujú jeho duchovný rast. Treba ich neutralizovať detinskou dôverou v Otca. **BIBLIA**

Empatia: Je schopnosť pochopiť a vcítiť, čo druhá osoba prežíva, cíti myslí.

Zložky empatie: (tej istej empatie)

-kognitívna: je schopnosť pochopiť vnútorný stav druhej osoby (myšlienky, city, reakcie)

-afektívna: je schopnosť vcítiť sa do citov druhej osoby (vcítienie príjemnosti, nepríjemnosti)

empatia- znamená otvoriť sa druhým, je výsostne aktívna, spôsobuje, že sme chápací, ústretoví, zainteresovaní, dôveryhodní a sociálne prítiahľiví. Bez empatie nie je priateľstvo možné.

Význam empatie:

- spája ľudí, pôsobí terapeuticky, podporuje vzájomnú interakciu
- empatiou počúvajúceho rozprávajúci nevníma odlišnosť (cíti blízkosť, príbuznosť)
- podporuje prijatie druhého (základ výchovy a priateľstva)
- umožňuje naplno prežívať prítomný okamih (nie minulosť či budúcnosť)
- prináša pochopenie druhých, prináša úľavu a radosť, že niekto zdieľa city
- citové a duchovné obohatenie, posila sebaoceňovania, porozumenie situácií

Rozvoj empatie: empatia je záležitosť vnútorného prežívania a preto ju možno rozvíjať prostredníctvom vonkajších prejavov

-prostredníctvom príbehov – dieťa má vyjadriť k nemu príbeh

-dialóg – ako sa správa človek v danej situácii empaticky, ako neempaticky

Empatické počúvanie a správanie predpokladá: otvorenosť, aktívne počúvanie, prejavovanie prijatia, občasné vyjadrenie, že chápeme, čo myslí, cíti, sústredenie sa na prítomný okamih, urobiť sa prázdny – zbaviť sa zaujatia vlastnými myšlienkami, citmi

Sociálna empatia: vzťahuje sa na celý národ, spoločenskú alebo etnickú skupinu. Prekážkou sú predsudky a zábrany! Tu sú iniciatívy na odbúranie predsudkov – rasových, tím, že zorganizujeme spoločný prázdninový pobyt, spoločnú zábavu, prácu, dialógy.

Výchovné ciele:

- Pochopiť podstatu a význam empatie.
- Rozvíjať empatické pochopenie myšlienok a citov druhého.
- Vžiť sa do celkovej situácie druhého.
- Rozvíjať sociálnu empatiu.

Biblia a empatia: Vzorom je sám Boh: „Váš Otec vie, čo potrebujete, prv, ako by ste ho prosili.“, Radujte sa s radujúcimi, plačte s plačúcimi!

Empatiou sa vyznačujú spravidla ľudia, ktorí veľa prežili a skúsili, tí čo majú podobné skúsenosti majú empatiu (Hebr4,15). Ježiš číta city, postoje a skryté myšlienky priamo v srdci druhých. „Ved’ máme veľ’kňaza, ktorý by mohol spolucítiť s našimi slabosťami, ved’ bol podobne skúšaný vo všetkom okrem hriechu.“ **BIBLIA**

14. Otvorená komunikácia vo vyučovacom procese

ASERTIVITA

Asertivita – lat. asserere, o.i. znamená nárokovať, vyhlasovať, tvrdiť, ubezpečovať. V psychológii asertivita znamená otvorené vyjadrovanie citov, názorov a očakávaní, uplatňovanie nárokov a práv pri súčasnom rešpektovaní citov, názorov, zámerov a práv druhých.

Asertívny človek – zachováva v každej situácii svoju identitu, ale nenaruša identitu druhých. Podľa Artistora – asertivita – cnosť – súvisí so statočnosťou, pretože trvať na svojich nárokoch, názoroch a zásadách si často vyžaduje odvahu a statočnosť, ale aj múdrosť, umiernenosť a spravodlivé rešpektovanie práv druhých.

História – pojem asertivita sa objavil v psychológii koncom päťdesiatych rokov. Jeho základné princípy sformulovali americkí psychológovia A. Salter, J. Wolpe, A. Lazarus. V 70-tych rokoch sa problematika asertivity stáva populárnou a kurzy asertivity sa tešia veľkému záujmu verejnosti.

Aplikácia : Do protikladu k asertívnemu správaniu môžeme postaviť **pasívne a agresívne správanie**. Sú to dva extrémny, protipóly, medzi ktorými ako ideálny vzor správania sa stojí asertivita. Keďže obidva tieto extrémny významným spôsobom ovplyvňujú u svojich nositeľov vznik depresí a neuróz so všetkými dôsledkami, psychológovia sa spoiatku orientovali na **klinickú aplikáciu tréningu asertivity**. V 70-tych rokoch paralelne s klinickými aplikáciami sa využívali kurzy asertivity na zvyšovanie sociálnych spôsobilostí (napr. u pedagogických pracovníkov, manželských párov, vedúcich pracovníkov...).

Charakteristika:

1 PASÍVNE SPRÁVANIE – porušuje vlastné práva, s cieľom vyhnúť sa konfrontácii

Prejavy: vyhýba sa zrakovému kontaktu, telo je ochabnuté, zhrbené, hlas je slabý a váhavý, gestá sú nervnózne, hrá sa s rukami, nadmerné prikyvovanie, hryzenie si perí, zakrývanie úst, zdráhava reč, obhajovanie, odvolávanie sa, pauzy, typické výroky: „máš pravdu“, „súhlasím s tebou“.

Osobnostné črty: depresia, bezmocnosť, nízky obraz o sebe, nízke sebaocenenie, konfliktné vzťahy

2 AGRESÍVNE SPRÁVANIE – porušuje práva iných, s cieľom vyhrať za každú cenu

Prejavy: uprený, prenikavý pohľad, telo je naklonené dopredu, útočiace, rigidne, hlas silný, povýšenecký, ruky v bok alebo zatreté do päste, ukazovanie prstom, ruky založené na prsiach, sarkastická, útočná alebo blahosklonná reč, typické výroky: „takto to bude a basta“, „pravdu mám ja“.

Osobnostné črty: pocity viny, frustrácia, sebaobraz slabý, sebaocenenie pochybné, vzťahy konfliktné

3 ASERTÍVNE SPRÁVANIE – rešpektuje práva iných i vlastné, s cieľom otvorene komunikovať, vzájomne sa rešpektovať

Prejavy: priamy, otvorený pohľad, uvoľnené, vyvážené držanie tela, hlas primerane silný, uvoľnené ruky a pohyby, presvedčivá gestikulácia, plynulá, expresívna, jasná reč s dôrazom na kľúčové slová, typické výroky: „toto si myslím“, „podľa môjho názoru.“

Osobnostné črty: spokojnosť, adekvátny sebaobraz, primerané sebaocenenie, pozitívne vzťahy

Reálne a zobrazené vzory.

„Zdlhavá a ťažká je cesta vysvetľovania, rýchla a účinná je cesta príkladu“. (strovcké prislovie)

Prorocké postavy Písma, predovšetkým však Ježiš, ale aj osobnosti iných náboženstiev a kultúr (Budha, Sokrates), učili predovšetkým svojim príkladom.

Pozitívne vzory, či už reálne (historické postavy, osoby súčasného verejného života) alebo zobrazené (románové postavy), sú účinným prvkom každej témy etickej výchovy.

Psychológia a vzory.

Roche Olivar dopĺňa učenie o úlohe vzorov o ďalšie aspekty, založené na psychoanalytickej teórii identifikácie (Freud, 1938).

- Identifikácia je prevzatie záujmov a cieľov druhých spojené s prianím sa im podobať. Nemožno ju stotožňovať s imitáciou. Motívom identifikácie (najčastejšie vo vzťahu detí k rodičom) je túžba podobať sa modelovej osobe bez ďalších vonkajších motívov, kým pri imitácii ide o motívy, pri ktorých vzťah k modelovej osobe nehra kľúčovú úlohu.
- S hľadiska prosociálnosti je dôležitá najmä identifikácia s prosociálnymi vzormi a z nej vyplývajúce prosociálne správanie.
- Z hľadiska rozvíjania prosociálneho správania možno zhrnúť závery výskumu Roche Olivara do nasledujúcich bodov:
 - deti pozorujúce „štedré“ vzory, dávali a delili sa častejšie ako deti pozorujúce „lakomé“ vzory
 - komplementárne správanie (rodičia obdarujú svoje deti a neskôr pri inej príležitosti ich požiadajú, aby aj oni darovali niečo svojim rodičom) rodičov a vychovávateľov má na rozvoj prosociálneho správania detí pozitívny vplyv.
 - Účinnosť učenia podľa vzoru závisí od situácie a vlastností pripisovaných modelovej osobe, t.j. od toho, či deti sú presvedčené o jej nízkej a dobrých úmysloch
 - Vyššie postavené osoby, osoby s určitou autoritou, osoby, ku ktorým majú deti pozitívny citový vzťah, väčšmi ovplyvňujú ich správanie.

Zobrazené vzory (televízia a iné médiá) – škodlivý vplyv televízie, kritický výber, dôležitá úloha rodičov.

Metódy na vyváženie negatívneho vplyvu televízie s cieľom vychovať kritického diváka:

1. Požiadať deti, aby povedali obsah televíznej relácie (rozvíja pozorovacie a hodnotiace schopnosti diváka)
2. Analýza a hodnotenie televíznej relácie v rodine
3. Usmerňovať deti, aby si všímali pozitívne prvky v televíznych reláciách. (Žiaci dostali za úlohu počas jedného mesiaca zapisovať, čo pozitívne videli v televízii.)
4. Aktívna spolupráca s tvorcami televíznych programov. Napr. založenie spoločnosti priateľov televízie. Pravidelne prispievať so svojimi návrhmi a výhradami do diskusných relácií rôznych televízií.

EDUKÁCIA = VÝCHOVA, VYVOVÁVANIE, PREZAKVANIE

15. Rozvoj spolupráce v edukačnom procese

PROSOCIÁLNE SPRÁVANIE

- THV (KEMSAK)
- ETIKA
- ASERTIVITA

3 V

Komunikácia, tvorivosť, asertivita atď. sú nielen dôležité sociálne zručnosti, ktoré zlepšujú naše uplatnenie v povolani a spoločnosti, ale sú aj nevyhnutným predpokladom a integrálnou súčasťou prosociálneho správania. V tomto zmysle možno povedať, že sú to sociálne čnosti.

Pre lepšie pochopenie pojmu prosociálnosti uvádzame stupnicu postojov (správania sa) od exploatačného správania sa až po altruizmus ako najvyššieho stupňa prosociálnosti: (Páleník 1995)

1. Exploatačné správanie (vykorišovanie, zneužívanie druhých) *nijma 1. ordy*
2. Egoistické správanie je tiež zamerané na prospech subjektu, ale ujma druhej osoby nie je zámerná
3. Ipsocentrické správanie je zamerané na prospech subjektu, druhá osoba ani nezískava ani nestráca
4. Kooperatívne správanie je zamerané na obojstranný prospech subjektu aj druhej osoby
5. Pomáhajúce správanie je zamerané na prospech druhej osoby, subjekt „investuje“ svoj čas alebo iné hodnoty
6. Altruistické správanie je zamerané na prospech druhej osoby za cenu ujmy subjektu (obetovanie vlastných záujmov).

Prvé dva druhy správania sú antisociálne, posledné tri sú prosociálne.

Niektorí autori nepovažujú kooperatívne správanie za prosociálne, pretože nevyhovuje jednému zo znakov prosociálnosti, tj. nevylučuje, ba priamo predpokladá očakávanie odmeny (ide o spoločný záujem). V skutočnosti spolupráca predpokladá, aby aspoň jedna osoba „urobila prvý krok“ a nerozmýšľala o tom, aké výhody môžu vyplývať zo spolupráce. Iniciátorom spolupráce býva osoba ochotná deliť sa, pomáhať, poslúžiť a povzbudiť – a to sú typické črty prosociálneho správania (Roche, 1992)

Podobne ako spolupráca aj priateľstvo len zdanlivo nepatrí k prosociálnym postojom.

Priateľstvo predpokladá aspoň ochotu urobiť niečo pre priateľa bez očakávania vonkajšej odmeny. Potvrdili to aj experimenty: deti predškolského veku sa vytrvalejšie venovali namiesto hry nudnej úlohe, keď išlo o prospech kamarátov, ako o ostatné deti. Priateľstvo možno definovať ako obojstrannú prosociálnosť.

Rozoznávame dva typy motivácie prosociálneho správania:

- motivácia založená na interiorizovaných (vnútorne prijatých) normách a zásadách, tj. na presvedčení o správnosti prosociálneho správania
- motivácia založená na empatii, tj. na empatickom stotožnení sa s potrebami druhého

V pedagogickej praxi je najlepšie dva typy motivácie spojiť. Prakticky to znamená spájať zážitkové učenie s vysvetľovaním. Vhodné sú napríklad príbehy z literatúry a zo života, kde sa ľudia správajú prosociálne, zoznámenie a účasť v iniciatívach v prospech postihnutých ľudí v núdzi, u malých detí rozprávky o zvieratkách, ktorí si pomáhajú a spolupracujú.

Najdôležitejšou metódou v rozvíjaní prosociálnosti je „učiť sa robením“ (uplatňovať prosociálnosť v praxi), lebo aj jednorázový pozitívny prosociálny skutok vyvoláva tendenciu k opakovaniu a rozvíja prosociálny postoj.

Vhodné spôsoby učenia sa robením:

Vhodné spôsoby učenia sa robením:

- zhotovovanie hračiek a iných darčiekov pre deti v nemocnici, pre starých ľudí v domovoch apod.
- pomáhať mladším deťom pri učení
- hranie roly s predvádzaním prosociálneho správania
- vzájomné obdarúvanie sa detí pri príležitosti Vianoc, na konci šk. Roku
- zbierky v prospech sociálne slabých

„Milovať budeš blížneho jako seba samého!“ (Gal. 5,14) Cesta lásky je najvyššou cestou, ktorá je nadovšetko“ (1 Kor 12,31)

Komplexná prosociálnosť

Komplexná prosociálnosť – postoj a správanie sa jednotlivca k spoločnosti (spoločenskej skupine, národu, celej ľudskej spoločnosti) a spoločenských skupín medzi sebou. Vyžaduje postoj dobroprajnosti, darovanie, pomoc a delenie sa. Jedným z dôležitých motívov, prečo sa niektorí vedci začali zaujímať o problematiku prosociálnosti v komplexnom (celospoločenskom) merítku je prevencia takých negatívnych javov ako sú diskriminácia, rasizmus, agresia proti niektorým sociálnym skupinám atď. Z psychologického hľadiska platí princíp, že postupy a zákonitosti odpozorované a osvedčené v malých spoločenstvách – pri rešpektovaní špecifickosti zložitých systémov – možno splikovať na väčšie systémy.

Úlohou a historickou zodpovednosťou vedy je nielen upozorniť na riziká sociálnej agresie, ale aj hľadať a prezentovať modely, ktoré umožňujú optimálnu sociálnu dynamiku na národnej aj globálnej úrovni. Z rôznych oblastí spoločenského života, kde je potrebné aplikovať poznatky výskumov v tejto oblasti je dôležité spomenúť najmä školu a rodinu, ktoré môžu urobiť z hľadiska komplexnej prosociálnosti najdôležitejšie kroky.

Prosociálny model rodiny vyžaduje, aby všetci členovia rodiny mali svoje úlohy a zúčastňovali sa na rozhodovaní a rozdeľovaní úloh v rámci rodiny. Pre riadne fungovanie rodiny je dôležité uvedomovanie si pravidiel, noriem a hodnôt či už deklarovaných, alebo nevyslovených, ktoré usmerňujú život rodiny.

Škola ako sociálny systém Roche (1992) opisuje proces ktorý sa začína angažovaním jedného učiteľa za prosociálnu výchovu, pokračuje zapojením sa ďalších učiteľov a postupne pretvára vzťahy medzi učiteľmi a celý výchovný proces.

Pre uplatňovanie zásad komplexnej prosociálnosti má veľmi dôležitý význam aj zásada nenásilia, ako odpovede na antisociálne správanie. Skúsenosť ukazuje, že prosociálne iniciatívy, presadzovanie ľudských práv často narážajú na odpor. Platí právo silnejšieho a ekonomické záujmy. Jako odpoveď na sociálnu nespravodlivosť sa jako metóda politického boja uplatňuje nenásilie a občianska neposlušnosť. (Gándhí – veľký protagonista nenásilia). Láska k pravde nepripúšťa násilie voči tomu, kto má iný názor. Proti zlu netreba bojovať zlom, ale dobrom.

Pedagogické hľadisko a úlohy ETV

- senzibilizovať žiakov ale i učiteľov pre sociálne problémy
- rozvíjať postoje a správanie, ktoré umožňujú pozitívnu interakciu v sociálnych skupinách (sociálna empatia)
- podporovať a rozvíjať sociálne spôsobilosti, ktoré sú dôležité pre spolužitie sociálnych skupín
- akceptovať rozdiely medzi sociálnymi skupinami
- objasňovať vlastné postavenie a práva

- vedieť povedať nie
- vyjadriť sťažnosť a vedieť reagovať na sťažnosť
- vyjadriť prianie
- rokovať
- požiadať o pomoc
- trvať na svojich oprávnených požiadavkách
- hľadať pre obe strany prijateľný kompromis
- spolupracovať na iniciatívach v prospech postihnutých ľudí v núdzi, bezdomovcov, ľudí na okraji spoločnosti, (drogovzo závislí, väzni), proti diskriminácii etnických a národnostných skupín (Rómovia, utečenci)
- rozvíjať postoj občianskej statočnosti, ktorá v niektorých podmienkach môže vyžadovať uplatňovanie metódy nenásilia a občianskej neposlušnosti

A bude „nové nebo a nová zem, v ktorých prebýva spravodlivosť“ (2 Pt 3,13)

16. Aplikácia prosociálnosti v praktickom živote

(THV, socializácia)

Pojem prosociálneho spoločenstva najlepšie vysvetľujú tieto prosociálne postoje a správanie: - poskytnúť fyzickú pomoc alebo službu;

- darovať, požičať alebo rozdeliť sa ;
- poradiť, vysvetliť;
- potešiť a povzbudiť smutných alebo utrápených ľudí;
- vyjadriť pozitívne hodnotenie druhých (vysloviť pochvalu a uznanie);
- so záujmom počúvať druhých, snažiť sa ich pochopiť;
- solidarnosť – správanie, ktoré vyjadruje účasť na nejakých dôsledkoch a pod.

Prosociálnosť vo vzťahu k etike

V každom človeku žije túžba po láske: milovať a byť milovaný. Etická výchova (ETV) umožňuje túto skúsenosť s tým rozdielom, že dáva prednosť termínu prosociálnosť pred termínom láska, ktorý je v súčasnej spoločnosti značne devalvovaný. Každý človek si želá, aby ho prijímali a pozitívne hodnotili a chcel by žiť medzi ľuďmi, ktorí ho prijímajú a oceňujú. Pozitívne hodnotenie si prejavujú napr. študenti navzájom, zároveň získavajú významnú skúsenosť, že pozitívne hodnotenie druhého významne prispieva k budovaniu aj ich osobnosti a prináša radosť všetkým ľuďom. Pomocou týchto a ďalších zážitkov ETV pretvára skupinu na spoločenstvo osôb, ktoré sa navzájom akceptujú. Ide o skúsenosť, zážitok, nie o abstraktné prednášky.

V praxi sa neraz stretávame s ľuďmi, ktorým sú altruistické idey vzdialené. Vtedy si uvedomíme, že bez spolupráce a prosociálnosti by ľudský život bol sotva možný. V spoločnosti, v ktorej by chýbali ľudia ochotní aj napriek nie najlepším skúsenostiam spolupracovať a urobiť niečo pre druhých bez očakávania protihodnoty, ľudský život a jeho materiálne a právne predpoklady by boli v ustavičnom ohrození. Bez prosociálnosti je ľudské spolužitie nemožné!

Prosociálnosť vo vzťahu k ekonomickým hodnotám

→ alr cieľ :-
→ alr prostriedok :-

Oddávna je ľudstvo presvedčené o tom, že príroda, zem a jej bohatstvo patria všetkým ľuďom. Všeobecná deklarácia ľudských práv a iné medzinárodné právne dokumenty stanovujú právo každého človeka na primerané bývanie, na základné životné potreby a pod. Toto presvedčenie, ktoré je zakotvené hlboko v ľudskom srdci, motivuje prejavy solidarity k rozvojovým krajinám, hladujúcim, utečencom, telesne a duševne postihnutým, nevynímajúc tých, ktorí sa do krajnej núdze dostali vlastnou vinou (drogovo závislí, väzni, atď.).

Etika založená na prosociálnych a ľudských hodnotách, vidí v materiálnych hodnotách iba prostriedok na zaistenie takých životných podmienok, ktoré možno zrovnáť s ľudskou dôstojnosťou a ktoré vytvárajú vhodné predpoklady na rozvoj ľudských, kultúrnych, etických a náboženských

1.6. Aplikácia prosociálnosti v praktickom živote

hodnôt. Z tohto pohľadu sú peniaze, plody zeme a všetky hmotné statky potenciálnym darom, ktorý robí život ľudskej rodiny krásnym. Dôležité sú pritom tieto postoje: - „ekonomické cnosti“ ako spravodlivosť, podnikavosť, svedomitá a dôsledná práca;

- ochota darovať, podeliť sa, požičať veci;
- skromnosť vo vzťahu k vlastným potrebám;
- veľkorysosť vo vzťahu k ľuďom, ktorí potrebujú pomoc (postihnutí, bezdomovci)
- ochota prispieť na ušľachtilé ciele (kultúrne, náboženské, atď.);
- život vo vedomí zodpovednosti za hmotné prostriedky: sme správcami, nie absolútnymi pánmi toho, čo vlastníme.

Na základe načrtnutých zásad treba odsúdiť ako nemorálne: krádež, obchodné a finančné podvody, nevyplatenie zaslúženej mzdy, korupciu, nekvalitnú prácu, falšovanie dokladov, hazardné hry, atď.

Ekonomický život spoločnosti, nech je akokoľvek dôležitý, nemôže byť nikdy cieľom, ale má vytvárať podmienky na dôstojný život ľudí a ich duchovný život. Štát má bdieť nad rešpektovaním etických a právnych zásad v ekonomike a pomocou múdreho zákonodarstva a hospodárskej politiky vytvárať pre ne podmienky.

Prosociálnosť vo vzťahu k náboženstvu

Dôležitým aspektom v náboženstve je vzájomné porozumenie a harmonické spolužitie ľudí rôznych názorov. Z tohto hľadiska je dôležitou skutočnosťou, že všetky vyspelé náboženstvá práve tak ako etika považujú zlaté pravidlo mravnosti (*Čo chceš, aby ľudia robili tebe, rob aj ty im. Čo nechceš, aby ľudia robili tebe, nerob ani ty druhým.*) za základný mravný princíp. Zlaté pravidlo mravnosti síce nie je identické s požiadavkou prosociálneho správania, ale vyjadruje rovnaký alebo obdobný postoj. Táto zhoda umožňuje viesť dialóg medzi ľuďmi rôznych názorov.

Vzájomná tolerancia a porozumenie sú hodnoty, ktoré práve v našej pluralitnej dobe nadobúdajú mimoriadny význam. Pozitívny vzťah ku všetkým ľuďom, aj iného presvedčenia úzko súvisí s rešpektovaním ľudskej dôstojnosti, pozitívnym hodnotením druhých, empatiou a prosociálnosťou, ktoré patria k základným ľudským etickým postojom. Skúsenosti ukazujú, že spolužitie ľudí rôznych názorov nie je bez problémov, pretože s rôznym svetonázorom sú spojené aj rôzne hodnoty a mravné normy (napr. odlišné názory na rozvod, potrat, predmanželský a mimomanželský sex). Riešením tu nie sú lacné kompromisy, ale naučiť sa akceptovať a vážiť si človeka aj vtedy, ak nemôžeme akceptovať jeho názor a životný štýl.

16. Aplikácia prosociálnosti v praktickom živote

Prosociálnosť vo vzťahu k životnému prostrediu → *ochrana životného prostredia*

Moc človeka nad prírodou cez pokrok vo vede a technike, ktorá mala priniesť spásu, vyústila do bezohľadnej situácie a deštrukcie prírody. Ľudstvo stojí pred rozhodnutím: buď zastaví tento samovražedný proces, alebo zahynie.

Uvedomenie si tejto hrozby dalo podnet iniciatívam na ochranu životného prostredia. Pod týmto termínom rozumieme opatrenia na zachovanie a vytvorenie podmienok priaznivých pre život človeka aj ostatné živé tvory. Príroda poskytuje človeku všetko potrebné pre jeho život, človek si to berie a vracia jej odpad. Ak je táto výmena taká, že príroda je schopná (čiastočne v dôsledku prírodných procesov, čiastočne pod vplyvom ľudských zásahov) poskytovať človeku potrebné životné podmienky, hovoríme o ekologickej rovnováhe. Úlohou ochrany životného prostredia je udržanie alebo znovunastolenie tejto rovnováhy, ktorá zaručuje primeranú kvalitu ľudského života.

Žiaľ priemyselnou revolúciou v 19. storočí sa nastolil vývoj, dôsledkom ktorého sú tzv. kyslé dažde, narušenie ozónovej vrstvy, zmeny klímy, rýchle vyčerpávanie neobnoviteľných prírodných zdrojov, atď.

Na základe týchto skutočností prijala konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji (*Rio de Janeiro, 1992*) stratégiu trvalo udržateľného rozvoja. Pod týmto termínom rozumieme hľadanie ekologickej rovnováhy. Na podporu ochrany životného prostredia vznikli viaceré ekologické hnutia napr. New Age. Žiaľ, s pozitívnym prínosom tohto hnutia sa spájajú aj niektoré nezdravé tendencie (až také zbožňovanie prírody, ktoré z nej robí takpovediac nové božstvo; zvieratá stavajú niekedy takmer na úroveň ľudských bytostí).

Človek je správcom zeme a jej bohatstva, nie absolútnym pánom. Boh odovzdal zem a živé tvory človeku, aby ich múdro spravoval, nie aby ich zničil (Gn 1,28b-30).

17. Rodina a výchovno – vzdelávací proces

= KOMUNIKÁCIA

⇒ SPOLOUPRÁCA UČITEĽA S RODIČMI – VÝZVA – CIEĽ: DIEŤA !!!

Výchova (zvlášť u dieťaťa) sa dá realizovať len vo vzťahoch. Rodina je základným pilierom zdravého vývinu dieťaťa, jeho rastu a začlenenia sa do spoločnosti. Na výchovu dieťaťa si treba nájsť čas a niečo preň aj obetovať.

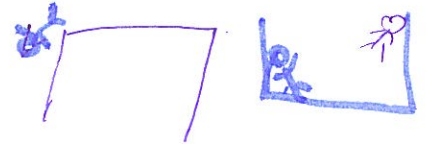
dr. Dr. : ako rodič – pečať

• Milovať, a byť milovaný

Jednou z foriem, ktoré nám pomáhajú k napĺňaniu tejto pravdy je komunikácia. Komunikácia medzi rodičmi a deťmi prebieha už od najútlejšieho veku. Spočiatku je to plač, krik, neverbálna komunikácia (rukami, nohami, očami,...), ku ktorým sa postupne pridávajú aj slová. Dôležité je, aby táto komunikácia medzi rodičmi a deťmi fungovala.

Deti by mali od malička zistiť, ktorá cesta ich sexuálneho života je správna. K tomu im majú pomôcť práve rodičia a už spomínaná vzájomná komunikácia medzi nimi a deťmi. Sexualita je úžasná vec, prináša telesnú aj duchovnú radosť. Každý z nás sa môže slobodne rozhodnúť, komu svoju sexualitu odovzdá (partnerovi, Bohu,...). Častokrát sa sexualita chápe len ako biologická dimenzia. Človek má však tri základné dimenzie, ktoré má rozvíjať:

1. Duchovná dimenzia – *agapé*
2. Duševná dimenzia – *eros*
3. Biologická dimenzia – *sexus*

Tieto dimenzie dozrievajú postupne: 1. Biologická – obdobie puberty

2. Duševná – u dievčat trochu skôr ako u chlapcov

3. Duchovná – 17-25. roku života.

- chalani sú v bio. d. vznetlivejší ↔ zvýšená hladina testosterónu
- ak prebieha sexualita iba v bio. d. ide iba o slasť, ľudia sa uspokojia a potrebujú ďalšiu slasť ešte väčšiu; nezáleží či to bude s tým istým partnerom
- pokiaľ mladého človeka nenaučíme v detstve súcitu, úcte,..., bude mu to chýbať aj v intímnom živote
- mladý človek by mal začať trvalý vzťah v zrelom veku (rozhodne nie v puberte)
- pre sexuálny život je vhodná aj občasná zdržanlivosť (napätie), ktorá vyvoláva väčšiu túžbu a zároveň úctu.

U mladých ľudí je dôležitá sloboda a vernosť. Sloboda je otázka vnútorného stavu – viem prijať determinanty, ktoré nemôžem zmeniť. Vernosť zase pomáha rozvíjať cnosti. Cnosti sú určitými zásadami vo vývoji mladého človeka:

1. otvorená komunikácia a aktívne počúvanie;
2. byť úctivý k sebe a vedieť sa prijať;

Pedagogika

17. Rodina a výchovno – vzdelávací proces

3. úcta k druhým a prijímanie bez podmienok;
4. schopnosť byť tvorivý (rozvíjať vzťahy);
5. naučiť sa rozvíjať city;
6. schopnosť byť citlivý voči druhým (empatia);
7. vedieť hájiť záujmy (nielen vlastné) – vzťahy;
8. schopnosť vyberať si pozitívne vzory a sám ním byť;
9. schopnosť spolupracovať s druhými;
10. schopnosť angažovať sa za sociálne dobro.

Etika reflektuje to, čo sme už zažili. Je to učenie o vydarenom živote – ako dať životu zmysel. Učí človeka nepovyšovať veci, prácu, záujmy,... nad človeka. Každý človek je rovnocenný (či v Afrike alebo Amerike)...prečo ľudia chápu teror. útok z 11. septembra v USA viac ako nepokoje v Rwande, a pod.?

• *Ak chceš žiť pre seba, musíš žiť pre druhých* (Seneca)

-táto otázka je vypracovaná „len“ z prednášok, keďže k uvedenej literatúre som nemal prístup 😊

Pedagogika č. 18

Výchovný štýl učiteľa

→ od autoritatívneho

Pojem výchovného štýlu:

Charakterizujem ho ako vzťah k žiakovi založený na partnerskom vzťahu, kde hlavná osoba je žiak a učiteľ plní funkciu moderátora.

Zásady:

- vytvoriť z triedy výchovné spoločenstvo
- prijať dieťa, také aké je a prejať pozitívne city
- pripísať deťom pozitívne vlastnosti, najmä prosociálnosť
- stanoviť jasné a splniteľné pravidlá
- na negatívne javy reagovať pokojným poukazovaním na ich dôsledky – indukčná disciplína
- nabádať – osvedčených výchovných prostriedkov
- odmeny a tresty používať opatrne
- do výchovného procesu zapojiť rodičov budeme nositeľmi radosti

ŠTÝL učenia: — !!! najdôlež. je výchova k SLOBODE

1. autoritatívny — disciplína, poriadok
2. demokratický — rešpektuje individualitu
3. liberálny — každý si robí, čo chce.

19. Výchovné metódy etickej výchovy (výchovné metódy vo všeobecnosti, delenie podľa Gromma)

Existuje množstvo výchovných metód, techník. Na prenos do reálneho života môžeme použiť napr.:

- zaznamenávanie scén z televíznych filmov
- zbieranie novinových článkov
- interview s rodičmi alebo inými osobami
- záznamy pozorovaní
- vedenie denníka
- hru „sám sebe špiónom“
- rodinné posedenie pri televízii
- nástenku atď.

Základné výchovné metódy, na ktorých sú založené všetky ostatné výchovné metódy a techniky.

Delenie podľa prof. Gromma

- A. Učenie podľa modelu (modelovanie) - *napr. rodič*
 - B. Učenie posilňovaním druhou osobou - *príklad*
 - C. Učenie sebaposilňovaním - *EMPATIA*
 - D. Učenie disciplinovaním - *SELF-CENTRÁCIA = schopnosť prijať perspektívu druhej osoby - trpezlivosť*
- A. Učenie podľa modelu (modelovanie, modelling)** - *opäť je vďaka realizmus*

Antická pedagogická múdrosť hovorí: *Zdlhavá a obťažná je cesta vysvetľovania, rýchla a účinná je cesta príkladu.* Ďalšie latinské príslovia vyzdvihujú motivačnú silu učenia podľa modelu: *Slová letia, príklady priťahujú.*

Učenie podľa modelu predpokladá, že v človeku (najmä mladom) existuje tendencia k napodobňovaniu.

Ako modelové môžu poslúžiť osoby, s ktorými sa žiak styka (rodičia, pedagógovia, susedia), ale aj osoby s ktorými žiak neprichádza do osobného kontaktu (osobnosti verejného života), živí aj mŕtvi (historické osoby hrdinovia, svätí), dospelí aj rovesníci, skutočné osoby aj literárni hrdinovia.

Učenie podľa modelu predpokladá isté podmienky. Modelová osoba musí vzbudiť sympatie, vážnosti a úctu. Musí na žiaka urobiť dojem nielen svojimi etickými a prosociálnymi postojmi, ale aj inými vlastnosťami a schopnosťami, ktoré harmonizujú s jeho záujmami, životnými hodnotami a znakmi (napr. vekom).

Žiaci napodobňujú prosociálne správanie modelu len vtedy, ak z jeho slov a správania pochopia, že prosociálne správanie mu prináša uspokojenie a šťastie. U malých detí je dôležité, aby to zreteľne dávali najavo. Starším deťom a dospelým, ktorí sa vedú zžiť do citenia modelovej osoby, stačia náznaky.

Vychovávateľ (rodič, učiteľ) môže byť modelom za predpokladu:

- že sa usiluje o spravodlivé riešenie konfliktov, partnerské vzťahy, porozumenie a vyznačuje sa ochotou pomáhať,
- ak bez vystatovania, ale otvorene príležitostne vyslovuje altruistickú alebo náboženskú motiváciu, ktorá ho vedie k takému správaniu,
- ak sa nevydáva za dokonalého hrdinu, ale otvorene hovorí o ťažkostiach, ktoré musí pri úsilí o prosociálne správanie prekonať.

B. Učenie posilňovaním druhou osobou

B. Učenie posilňovaním druhou osobou

Pod posilňovaním rozumieme vonkajší zásah, ktorý spôsobuje, že sa určité správanie alebo citová reakcie (častejšie) opakuje a udržuje, prípadne že sa určitý postoj upevňuje a prehĺbuje.

Príklad: učiteľ pochváli žiaka, ktorý nezištne pomáha chorému spolužiakovi.

Ako zásah vyvolávajúci zosilnenie môže pôsobiť:

- ak prináša materiálne-pudové uspokojenie (napr. darovanie hračky, umožnenie obľúbenej činnosti ako odmena za prosociálne správanie),
- vyjadruje (slovne alebo neverbálne, napr. mimikou) náklonnosť, pochvalu, uznanie; sem patrí aj vyjadrenie súhlasu s určitým správaním,
- stačí ak vychovávateľ naznačí, že si určité správanie všimol,
- znižuje alebo odstraňuje nepríjemnosť a napätie; táto forma posilňovania je z praktického hľadiska menej závažná.

Na rozdiel od učenia podľa modelu a učenia seba-posilňovaním, ktoré môžu sprostredkovať nové, ešte neexistujúce správanie, posilňovanie druhou osobou môže posilňovať iba správanie, ktoré už existuje. Ďalší rozdiel je v tom, že učenie na modeli pôsobí zvonka a podporuje autonómne správanie (založené na vlastnom presvedčení), posilňovanie druhou osobou pôsobí zvonka. Napriek tomu posilňovanie druhou osobou je potrebné najmä u detí. Dôvodom je, že snaha o prosociálne správanie často naráža na prekážky, na nepochopenie a protichodné názory okolia, preto sa ťažko udrží – aspoň v počiatočnej fáze –, ak niekto z okolia neprejaví súhlas a uznanie, prípadne aj odmenu.

Na druhej strane výchova, ktorá sa opiera výlučne o materiálne odmeny, podporuje skôr egoistické postoje ako prosociálnosť. Posilňovanie prejavmi náklonnosti a uznania prináša – najmä u starších a pri dlhodobom používaní – väčšie uspokojenie a radosť ako materiálne prejavy. Treba posilňovať len žiaduce správanie a žiaduce hodnoty. Nie je správne, ak sa v škole odmeňujú a vyzdvihujú iba športové, intelektuálne a umelecké nadanie (výkony) a prosociálne správanie ostáva bez povšimnutia.

C. Učenie seba-posilňovaním

Empatické vcíťovanie sa do bolesti a radosti druhého, porozumenie pre potreby druhých môže posilňovať ochotu a pohotovosť k pomáhajúcemu prosociálnemu správaniu, motivovať ho a udržovať – často aj nezávisle od stimulácií pozorovaného modelu alebo posilňovania druhou osobou.

Poznámka:

V období vzniku a rozpracovania etickej výchovy sme sa neraz stretli s námietkami zo strany veriacich pedagógov a teológov: Ako chcete motivovať deti k etickému správaniu, ak im nehovoríte o Bohu a o večnosti? Táto námietka prezrádza neznalosť psychológie učenia a motivácie. Je však nesprávna aj z teologického hľadiska. Vďaka tajomstvu vtelenia každé stretnutie s človekom má nielen psychický, ale aj duchovný rozmer, lebo je stretnutím s Kristom, ktorý povedal: „Čo ste urobili jednému z mojich najmenších bratov, mne ste urobili.“ Nehovorí: akoby ste mne urobili, ale: MNE ste to urobili. Slovom Konciliu „spôsobom, ktorý je známy len Bohu“, stretnutie s človekom v nezištnom skutku môže byť účasťou na Veľkonočnom tajomstve aj vtedy, ak si to človek neuvedomuje.

Praktické poznámky:

Účasť na prosociálnom správaní pôsobí seba-posilňujúco. Umožniť žiakom prežiť altruistickú radosť ich viac motivuje k prosociálnemu správaniu ako pekné úvahy, alebo dokonca modely.

Vychovávateľ podporuje seba-posilňovanie, ak :

- poukazuje na možné dôsledky určitého správania,
- výraznými opismi, pomocou názorných pomôcok a scénok sprítomní účinky určitého správania apri zúčastnené osoby,
- pri sociálnych akciách, spoluúčasť pri realizácii a plánovaní akcie,
- podporuje komunikáciu žiakov s adresátmi pomáhajúcej akcie (osobné stretnutie, písomne)

D. Učenie disciplinovaním

Disciplinovanie znamená zásahy, ako sú vyžadovanie (príkazy a zákazy), karhanie, hrozba, trestanie, ktoré pôsobia obmedzujúco a negatívne, a preto môžu brzdiť alebo odstrániť nežiadúce správanie.

Vo všeobecnosti možno povedať:

Samotná láska a pozitívne pôsobenie vyššie vysvetlených metód nestačí. Ponechať dieťaťu úplnú slobodu máva za následok asociálne správanie, kým rozumné disciplinovanie paradoxným spôsobom podporuje osvojenie slobodného sebaovládania.

Prečo je disciplinovanie nevyhnutné?

Prosociálne cítenie predpokladá:

- obmedzovanie pudových žiadostí, ktorých splnenie by bolo na úkor druhých,
- úsilie nielen o vlastné dobro ale aj o dobro druhých, je sotva možné bez prekonávania vlastnej pohodlnosti, nálad, bez minima sebadisciplíny, bez nich by aj silné prosociálne cítenie vyprodukovalo v najlepšom prípade slabocha s dobrými úmyslami,
- sebakritické pozorovanie (či som sa správal k druhým spravodlivo a zodpovedne alebo nie)

Tieto tri podmienky (obmedzovať sa, vynakladať úsilie a byť sebakritický) vyžadujú určitý nátlak a dôslednosť voči sebe. Bez toho je mladý človek vydaný svojím pudovým nárokom a kolísaniu emócií. Dospievajúci môže dosiahnuť tento užitočný a nevyhnutný nátlak voči sebe iba tým, že znútorní vonkajší nátlak vychovávateľa a nahradí ho „nátlakom z poznania“ čiže z presvedčenia. Výchova výlučne disciplinovaním, najmä v neláskavej atmosfére, prináša značné riziká, pretože môže:

- viesť k morálke prispôsobenia, motivovanej iba strachom z trestu,
- podporovať stimulé dodržiavanie príkazov a zákonov bez pochopenia ich zmyslu spojené s neschopnosťou zohľadniť okolnosti situácie,
- viesť k násilnému potláčaniu pudových reakcií bez vnútornej motivácie, čo časom môže vyvolať potrebu dohoniť zameškané zakázané ovocie,
- vzbudzovať strach z citových prejavov a spôsobiť všeobecné potláčanie citov, zábrany a škrupulóznosť; neustále trestaný človek môže obrátiť svoje agresívne impulzy proti sebe, čo sa prejaví v nutkavých predstavách viny, v túžbe po sebaopotrestaní,
- viesť k neschopnosti nadväzovať osobné kontakty.

Zásah musí byť primeraný vo vzťahu k závažnosti priestupku, ale aj vo vzťahu k predpokladanej zaťažiteľnosti previnilca. Tam, kde stačí priateľská a žartovná poznámka, vysvetlenie alebo nepovšimnutie, netreba použiť napomenutie alebo výčitku. Kde stačí napomenutie, nie je potrebná hrozba, kde stačí hrozba, netreba trestať. Prítom treba diferencovať aj spôsob napomenutia alebo trestu.

Po potrestaní „vojnovú sekeru“ zakopeme a opäť nastolíme pôvodný vzťah priateľstva a pohody.

Aby disciplinovanie bolo účinné, treba splniť:

- **Kognitívne predpoklady:** zásah musí byť nielen odôvodnený, ale aj pochopiteľný z hľadiska dieťaťa. Má sa uskutočniť bez záplavy slov, pokorenia dieťaťa a moralizovania.
- **Afektívne predpoklady:** zásah musí byť súčasťou citovo pozitívneho vzťahu akceptácie dieťaťa, aby mobilizoval túžbu po náklonnosti a uznaní vychovávateľa spolu s ochotou obmedzovať sa z lásky k blízkej osobe. Musí byť spojený s láskou, nie s chladom. (vyhnúť sa sarkazmu a znižovaniu sebaúcty dieťaťa)

B. Grom uvádza tri podmienky učenia:

- pozitívnu náklonnosť,
- vytvorenie priestoru pre slobodu a iniciatívu,
- hodnotovú reflexiu, zameranú na pochopenie, vysvetlenie a zovšeobecnenie modelového správania alebo zážitku, spojeného s vyššie uvedenými metódami výchovy (učenia).

20. VYBRANÉ METODY

(Anketové metódy - dialóg, diskusia, Zážitkové metódy.)

1. CIEĽOM ETV je pozitívne ovplyvniť hodnotovú orientáciu, postoje správanie.

Rozvíjanie sociálnych zručností,

účinok, prežívanie dramatického napätia je záležitosťou kvalifikovaného psychológa, alebo dramatika, tu je len sekundárnym javom. terapeutický

1.1. Dramatická výchova – získanie zručností v ovládaní vlastného tela, mimiky, hlasu, vyvolanie len mierneho dramatického napätia (katarzný účinok = očistný). - zážitk. učenie

1.2. Skupinová terapia – analýza vedomia, znovu prežívajú potlačené konflikty (ak sa narazi na vážnejšie poruchy, treba vyhľadať odborníka).

2. ROZDIELY medzi psycho - sociálnym výcvikom a etikou:

2.1. V ETV je rozvíjanie sociálnych zručností a porozumenie ľudskej psychike iba prostriedkom (smerujú k hodnotovej reflexii a eticky pozitívnym činom).

2.2. Učiteľ ETV nesmie používať aktivity vyvolávajúce silné emócie, alebo hlbšiu analýzu, je pedagógom, nie psychológom (pri anketovej metóde, didaktickej hre, dramatizácii (scénky) a simulácii – opatrne).

- takéto učenie podporuje pozitívne hodnotenie seba aj druhých
- pozitívnu atmosféru v skupine
- je predpokladom efektívneho učenia

2.3. je to participatívne učenie (podľa Rogersa), aktívnym subjektom učenia sú žiaci, rodičia, členovia občianskeho spoločenstva, iniciatívne a tvorivo usmerňujú tento proces

2.4. + je to kooperatívne (interaktívne) učenie – podporuje pozitívne medziľudské vzťahy, znižuje apatiu, úzkosť žiakov, podnecuje otvorenú, efektívnu, presnú komunikáciu, vzájomnú pomoc pri učení, divergentné (tvorivé myslenie), prácu v malých skupinách.

2.5. je založené na zážitku a skúsenosti, priamej interakcii s vecami, prírodou, inými, prináša zmeny v správaní, interpretácii, tvorivosti.

2.6. uvedomenie si vlastných pocitov, postojov, hodnôt počas experimentu, alebo

v nadväzujúcej reflexii (často zapojenie hmatu, čuchu)

2.7. je kreatívne, vyžaduje rozvíjanie „vyšších“ kognitívnych spôsobilostí, spájať racionálne a intuitívne uvažovanie

3. Konkrétne techniky skupinovej práce

3.1. diskusia v skupine

3.2. manipulácia s predmetmi a modelmi

3.3. hranie roly a modelovanie situácií

3.4. simulačné hry

3.5. reálne aktivity (napr. účasť na ekologických projektoch, pomoc starým občanom)

Anketové metódy (dialóg, diskusia)

1. Anketová metóda je dôležitá pre získanie nových poznatkov. Plodný dialóg však predpokladá určité sociálne zručnosti a postoje (ochota počúvať druhých, neskákať druhému do reči, naučiť sa hrať pozitívne roly v skupine, vyhýbať sa negatívnym).

2. Účinný dialóg podmienujú

2.1. nácvik počúvania

2.2. naučiť sa hovoriť len vtedy, keď máme slovo

(osoba, ktorá hovorí si vezme mušľu; alebo ju podáva jeden druhému a kto ju dostane začne hovoriť, alebo ju bez slova podá susedovi; hodí sa pre žiakov základnej školy)

2.3. diskusia so spätnou väzbou

účastníci sedia v dvoch kruhoch, vnútorný kruh diskutuje o zvolenej téme, vonkajší kruh mlčky sleduje diskusiu ; skúmajú neverbálne prejavy – či účastníci skutočne vypočuli druhých, či reagovali na argumenty, myšlienky ostatných ; každého účastníka z vnútorného kruhu sleduje jeden z vonkajšieho kruhu, ktorý sedí oproti ; potom sa kruhy vymenia a všetko ide znovu ; aktivitu je dobré občas zopakovať, lebo pomáha osvojiť si kultivovaný spôsob diskusie

2.4. roly v skupine

skupine 5. alebo 6 osôb rozdáme karty s opisom negatívnych rolí, každý si prečíta inštrukcie na svojej karte, ale neukáže ostatným ; skupina 10 minút diskutuje o zvolenej téme, po 10 minútach diskusia skončí a účastníci majú uhádnuť, kto akú úlohu hral ; potom sa zopakuje aktivita s použitím kariet s pozitívnymi úlohami ; na záver sa vyhodnotí otázkami :

Ako ste sa cítili v roli, ktorú ste hrali?

Naučili ste sa z nej niečo?

Akú rolu hrávate zvyčajne v diskusiách?

Po skúsenostiach z aktivity, aké role by ste chceli hrať v budúcnosti?

2.4.1. námety na diskusiu

- ° zvolte troch ľudí, ktorých by ste chceli pozvať, aby prehovorili na stretnutí so študentmi (učiteľmi), na náklady nezáleží
- ° akú iniciatívu, alebo zásah navrhujete, aby bolo lepšie na svete
- ° navrhnete 10 (alebo menej) hodnôt a usporiadajte ich podľa priority

2.5. moderovanie skupinovej diskusie

na lístky veľkosti A 6 napíše zvolený tajomník odpovede účastníkov na otázku, ktorú im položíme ; lístky usporiadame na tabuľu podľa príbuznosti obsahu ; vznikne obraz o názoroch skupiny (je to výborná metóda na plánovanie činnosti skupiny, ak prvý raz pracujeme s novou skupinou, ak máme rokovať o nejasnenej otázke, ak plánujeme program na voľnú hodinu

2.6.rozhodovacie tabuľky

pomáhajú skúmať vzťahy medzi viacerými cieľmi, udalosťami, trendmi ; každej dvojici dáme tabuľku a majú vyplniť prázdne rubriky ; po vyplnení tabuliek vytvoríme niekoľko diskusných skupín, kde s ich použitím žiaci hľadajú spoločné riešenie

Osobné ciele	Vzájomný vplyv osobných cieľov		
	Mat' dobrých priateľ'ov	Úspech v škole	Zarábať si cez víkend
Mat' dobrých priateľ'ov	-	Priatelia pomáhajú pri učení, ale odvádzajú od štúdia	Menej času pre priateľ'ov viac peňazí na spoločné ciele
Úspech v škole	Atd'.	-	Atd'.
Zarábať si cez víkend	Atd'.	atd'.	-

Obr. Príklad rozhodovacej tabuľky

(vhodným námetom je aj napr. „ vplyv cudzineckého ruchu“ s položkami : turistický ruch – zamestnanosť – doprava – kvalita života

Zážitkové metódy

1. Sú to aktivity založené na

- 1.1. vnímaní predmetov, prírody a manipulácii s nimi
- 1.2. interakcia s osobami
- 1.3. vnímanie situácii

(netrénovaní účastníci často neodolajú ihneď interpretovať vnímanú skutočnosť ; tak zanedbajú základnú fázu vnímania predmetov)

1.1.vnímanie predmetov prírody a manipulácia s nimi

navštívime blízky park, alebo les, strávime 10 minút v prírode bez slov, dôležité je nerobiť hneď závery, nemeditovať, ale vnímať všetkými zmyslami ; po 10 minútach sa skupina stretne a porozpráva, čo zažili, aké myšlienky v nich ožili ; učiteľ podporí pozitívne zážitky, ale nepoučuje a nemoralizuje ; ak chce niečo povedať, vyjadrí to ako svoj zážitok, skúsenosť aktivita môže podporiť úctu a lásku k prírode, tešiť sa, žasnúť nad jej krásou a účelnosťou

7.2. INTERAKCIA S OSOBBAMI

- podporuje spoluprácu
- použijeme štvorce rozstrihané na časti (pre deti rozstrihané fotografie), 2 – 5 obálok označených A B C D E ,
- úlohou 5 účastníkov je skompletizovať 5 štvorcov rovnakej veľkosti, pričom nesmú komunikovať verbálne ani neverbálne, môžu odložiť dielce na stôl, alebo vziať odtiaľ, je zakázané priamo ich posunúť inému priamo
- spočiatku sa dostavia pocity bezmocnosti
- malé deti môžu pri hre komunikovať
- aktivita motivuje k spolupráci, je skúsenosťou o nevyhnutnosti spolupráce
- rozhodujúcim okamihom je uvedenie si nutnosti spolupracovať
- pri vyhodnotení aktivity rozprávajú čo zažili, ako pochopili potrebu spolupráce, a ako začali spolupracovať

1.3.vnímanie situácií

- naše rozhodnutia sú odpoveďou na každodenné situácie ; správať sa podľa zásad etiky znamená správne vnímať situácie, hodnotiť, reagovať
- vytvoríme 4 – 5 členné skupinky, každému dáme čistý list papiera, stavebnicové prvky (kocky, figúrky, nakreslené kocky, predmety z prírody atd.) a fixky;
úlohou je znázorniť situáciu, v ktorej sa účastník nachádza (v rodine , v práci, v spoločnosti), zobrazenie vysvetlí ostatným, prípadne sa porozprávajú o možnostiach riešenia

Didaktické hry

- hra je základný prostriedok výchovy dieťaťa, patrí medzi jeho základné potreby, mobilizuje jeho aktivitu, pri hre sa dokáže dokonale sústrediť
- učí sa manuálnym, sociálnym zručnostiam, etickým hodnotám, v nižších ročníkoch je základnou metódou učenia

1.abý hra mala pozitívny účinok musí

1.1.podporovať jeho spontánnosť a tvorivosť, učiteľ sa nezúčastňuje, dieťa samo rozhodne, či chce hrať

1.2.musí mať jednoduché pravidlá

1.3.majú to byť hry spojené s etickými hodnotami, darovaním, pomocou, rozvíjaním spôsobilosti

◦ majú to byť aj hry, ktoré nesledujú osobitný výchovný cieľ, ale prinášajú veselosť, uvoľnenie, prispievajú k dobrým vzťahom

1.4.hry spojené so surovosťou a ponižovaním vylúčime

Hranie roly a modelovanie situácií

nemá vopred pripravený scenár, je zadaná iba situácia a roly, je to experimentovanie, rozvíjanie morálneho úsudku, rozhodovacích schopností, riešenia problémov, osvojenia sociálnych zručností, riešenia konfliktov, odstraňovania predsudkov

1. príklad

1.1. konflikt práv

- rozdelíme účastníkov na dvojice a zoznámime s úlohou (zahrať scénu stretnutia dvoch súrodencov (alebo spolubývajúcich v internáte))
- jeden príde domov a chce prehrať novú kazetu obľúbenej hudobnej skupiny, ktorú si práve kúpil; celou cestou sa na to teší; vojde do izby a zistí, že jeho brat (sestra) práve študuje matematiku na zajtrajšiu písomku a na jeho hlučný pozdrav reaguje dosť podráždene; naopak druhá stránka konfliktu je v napätí, nedarí sa jej s prácou a teraz ešte toto vyrušenie

1.2. obsadzovanie územia

- najlepšie v telocvični, ktorá predstavuje pustý ostrov
- tri skupiny majú pre svoju skupinu obsadiť územie, na ktorom postavia svoje obydlia; určité miesta predstavujú výhody (prístav, zdroj pitnej vody, blízkosť úrodnej pôdy, les ako zdroj stavebného materiálu)
- učiteľ nedáva nijaké rady, inštrukcie, po zasadaní úlohy sa vzdiali, vráti sa, keď mu hlásia, že úlohu vyriešili
- sociálne zrelé skupiny ihneď začnú rokovať a rýchle sa dohodnú
- nezrelé skupiny to robia pomocou agresívnych metód

Scénky

- majú scenár, sú vopred pripravené, cieľom je rozvíjanie komunikácie
- niekedy vyžadujú dlhšiu prípravu, niekoľko skúšok, scenár má ponechávať dostatočný priestor fantázii

Sociálne a ekologické aktivity

- cieľom je výchova aktívneho občana, ktorý sa angažuje za sociálne a pozitívne ciele
- najlepšou výchovnou metódou je praktická činnosť
- príklady žiadúcich aktivít - pomoc starým občanom, návšteva chorých, kultúrne programy pre mládež v domovoch, písomných kontaktov s väzňami (osobná návšteva sa neodporúča), kultúrny program v materskej škole, športové akcie, vydávanie študentského časopisu, napísanie príspevku do časopisu
- predpokladom je atmosféra slobody a iniciatívy

Tvorivé exploračné metódy

- sú to interaktívne metódy, zvyčajne určené učiteľom
- v reálnom živote okrem situácie nie je dané nič, ani ciele, ani prostriedky, ani pravidlá, situácia je známa nedostatočne - z prvých úloh je zmapovať situáciu
- tvorivé riešenie takýchto problémov je náročné na čas a prostriedky

1. simulačné hry

- napr. ekonomické (podnikateľské) hry, simulujúce pestovanie a rozdelenie potravín vo svete a pod.
- vyžadujú precízne plánovanie, rôzne pomôcky, dôkladnú prípravu, veľa času
- skôr vhodné pre prázdninové pobyty

2. sociálne a ekologické projekty

- využitím voľných hodín a časti voľného času žiakov, môže vzniknúť vzrušujúci a atraktívny projekt, ktorý precvičí sledovanie atraktívnych cieľov podľa vlastného rozhodnutia, získavanie informácií s využitím všetkých dostupných zdrojov, analýzu situácie, plánovanie, realizáciu a overenie výsledkov
- zaujímavý je Baťov projekt malých podnikateľov - študenti založia riadnu firmu, ktorá produkuje skutočné výrobky, služby, zisk sa venuje na sociálne ciele

21. Fázy výchovy vedúce učeniu sa hodnotám (Modifikovaný model R. Rocheho)

(I.FENCZ, I.: Etická výchova pre cirkevné školy 1. časť, s. 19-21 + I.FENCZ, I.: Metódy etickej výchovy, kap. 4.2)

Výchovné metódy majú splňať dve základné požiadavky:

1. zaujať žiakov
2. podporovať výchovné ciele v súlade s výchovným programom.

Ak hovoríme o prvej požiadavke, zaujatí žiakov, ktosi nazval „prvým prikázaním“ pedagogického desatora zásadu: „nebyť nudný!“ To znamená, že vychovávateľ by mal byť nápaditý, vyhýbať sa stereotypom, najmä pri uvádzaní do témy, na začiatku hodiny by mal robiť niečo, čo žiak neočakáva.

Čo sa týka druhej požiadavky, budeme o výchovných metódach hovoriť podrobnejšie:

1. o psychologicky zdôvodnenom priebehu hodiny etickej výchovy,
2. o výchovných metódach všeobecne. (otázka č. 19)

Výchovné metódy etickej výchovy – odporúčaný priebeh hodiny etickej výchovy

Ak porovnáme trojfázový model etickej výchovy podľa R. Roche-Olivara (1992) s našimi doterajšími úvahami, javí sa potreba určitej modifikácie, a to z dvoch dôvodov:

1. Spomínaný autor hovorí len o kognitívnej senzibilizácii a podľa nášho názoru výchova vyžaduje aj kognitívnu a emocionálnu senzibilizáciu, spojenie kognitívnych a afektívnych podnetov.
2. Dôležitou a nenahraditeľnou fázou výchovy je hodnotová reflexia, ktorá má veľký význam pre interiorizáciu hodnôt a noriem a ich zovšeobecnenie.

Priebeh hodiny je daný skutočnosťou, že u človeka každému rozhodnutiu predchádza poznanie (reflexia) a každé poznanie sa začína zmyslovým vnímaním. Z toho vyplýva postupnosť krokov, s ktorou sa pod rôznymi názvami stretávame v rôznych oblastiach života a ktorú istý rakúsky psychológ podľa počiatočných písmen slov nazval 3x W: Wahrnehmen – Werten – Wahrnehmen.

V slovenčine za cenu mierneho násillia na jazyku to môžeme preložiť ako 3x V: vnímať – (vy)hodnotiť – (vy)konať.

V etickej výchove máme 4x V, lebo tretí člen vykonať delíme ešte na dva kroky:

1. nácvik v skupine v imitovaných podmienkach,
2. reálna skúsenosť „v teréne“.

Modifikovaný model sa javí nasledovne:

1. fáza: vnímanie alebo senzibilizácia, (- zvýšená citlivosť, vnímavosť zmyslových orgánov) Zahŕňa emocionálnu a kognitívnu senzibilizáciu, pochopenie novej skutočnosti (poznania, hodnoty, normy) a emocionálne stotožnenie sa s ňou.
2. fáza: hodnotová Zdôvodňujúca a zovšeobecňujúca reflexia.
3. fáza: nácvik Tu ide o vyvodenie praktických dôsledkov z novej skutočnosti a osvojenie správania, ktoré je s ňou v súlade. Po tejto fáze podľa potreby môže nasledovať ďalšia reflexia.
4. fáza: zovšeobecnenie a transfer (prof. Roche-Olivar v podobnom zmysle používa termín reálna skúsenosť) - v rodine, na ulici, medzi kamarátmi.

Tieto štyri fázy môžeme vyjadriť heslovite:

Vnímať – reflektovať – konať – zovšeobecniť.

Existuje veľmi dobrá analógia medzi vyššie načrtnutým modelom výchovy a prácou záhradníka, ktorú možno zhrnúť v týchto krokoch:

1. Pripraviť pôdu. Vo výchove to značí vytvoriť vhodné výchovné prostredie, t.j. vytvoriť zo skupiny (triedy) spolupracujúce a dobroprajné spoločenstvo, snažiť sa pozitívne ovplyvňovať rodičov.
2. Zasadiť semeno. Znamená pomáhať dieťaťu, aby emocionálne prijalo a rozumom pochopilo novú, eticky relevantnú skutočnosť (afektívna a kognitívna senzibilizácia).
3. Starat' sa, aby semeno zapustilo korene. Senzibilizácia bez hlbšieho pochopenia novej skutočnosti, bez rozvíjania schopnosti hodnotiť situáciu a správne sa rozhodnúť, neprináša trvalé zmeny v postojoch a názoroch. Prakticky to znamená zapojiť do výchovného procesu hodnotovú reflexiu a rozvíjanie morálneho úsudku.
4. Zaštepíť strom. Čo sú pre ovocinárstvo ušľachtilé štepy, to sú pre výchovu pozitívne vzory a modely správania.
5. Orezávať strom, aby priniesol viac ovocia. Sem patria disciplinovanie, transfer, indukčná čiže pozitívna disciplína.
6. Starostlivosť o plody. Účinnosť výchovy vyžaduje, aby sa konkrétne skúsenosti a zručnosti získané v parciálnej oblasti, zovšeobecnil a preniesli do každodenného života (zovšeobecnenie, transfer, prepojenie so životom).
7. Starat' sa o teplo a vlhku. Výchova len vtedy môže byť úspešná, ak učiteľ splňa určité všeobecné podmienky. (uvedenie si problémov a z neho vyplývajúca potreba učiť sa, autentickosť vychovávateľa, bezpodmienečné pozitívne prijatie dieťaťa, vytvorenie priestoru pre iniciatívu a slobodu, empatické pochopenie dieťaťa, zabezpečenie zdrojov, vytvorenie spoločenstva)

Prof. Roche Oliver nehovorí o reflexii ako o osobitnom metodickom kroku, ale si uvedomuje význam a potrebu reflexie ako súčasť výchovy a sebvýchovy. Podľa našich skúseností je tento krok veľmi dôležitý. Ak nedôjde k reflexii, žiakovi ostane len pekný zážitok, ktorý sotva ovplyvní jeho postoje a správanie. V praxi etickej výchovy sa azda najviac chýb robí v tom, že sa zabúda na reflexiu, na zdôrazňovanie hodnôt, preto uvádzame reflexiu ako osobitný krok. Sme si však vedomí, že prvky reflexie sa objavujú počas celého výchovného procesu a vo všetkých výchovných krokoch.

Potreba nácviku vyplýva jednoducho z toho, že uvedomiť si, čo je správne a žiaduce, ešte vôbec neznamená, že tak bude aj robiť to, čo je správne. Nadchnúť sa pre nejakú hodnotu ešte neznamená, že sa budeme správať v súlade s tou hodnotou.

Ak nacvičíme so žiakmi určité správanie (napr. pozdrav, ospravedlnenie) na hodine etickej výchovy, tiež nie je samozrejmé, že to budú robiť aj doma a na ulici.

Samozrejme, učiteľ nemôže viesť žiakov od rána do večera za rúčku a nacvičovať s nimi etické správanie priamo v rodine alebo na ihrisku. Máme však veľa techník, ktoré napomáhajú tomu, aby žiaci osvojené zručnosti a skúsenosti preniesli do každodenného života.

Priklady: Sám sebe špiónom – žiak sa kontroluje, ako zachováva osvojené zásady mimo školy,

Denník pozorovaní – žiak pozoruje, ako sa správa jeho okolie z hľadiska práve preberanej témy (napr. ako ľudia komunikujú)

Zber článkov, informácií, námetov z dennej tlače, z televízie atď.

Z psychologického hľadiska krok od nácviku v triede k realizácii mimo školy môžeme označiť ako zovšeobecnenie alebo prenos (zručnosti získané v určitých podmienkach sa prenášajú do iných podmienok a inej oblasti). Prednosťou modifikovaného modelu R. Roche-Olivara je, že je dynamický, pamätá na celý proces osvojenia alebo zmeny správania a postojov od senzibilizácie po prepojenie s každodenným životom. Silou modelu je komplexnosť a dobre premyslená a experimentmi podložená voľba tematických celkov v programovej časti výchovného projektu.

18.

22.

PEDAGOGIKA 22 : Osobnosť učiteľa.

(Sebavýchova učiteľa, duševná hygiena.)

ma' mal' pedag. talld
ceitl'mel, pravd'zaret'
pochopenie, expertnt d'up

harmonic' m'at' - UČITEĽ ↔ DIETĽ

SEBAVÝCHOVA UČITEĽA

Etická výchova je výzva o pomoc k sebvýchove žiaka a to dokáže iba učiteľ, ktorý permanentne pracuje na sebe.

Niektoré z nových metód výchovy sú nebezpečnou manipuláciou s vedomím a podvedomím človeka (napr. Silvova metóda, joga). Nie je potrebné najprv urobiť z ľudí jogínov, aby sme z nich potom urobili charakterných a srdečných ľudí – stačí na to etická výchova. Techniky, ktoré sľubujú ovládnutie skrytých síl, skrývajú v sebe nemalé riziko a rozvíjajú iba niektoré zložky psychiky a telesných síl.

Produktom zamerania na autoregulačné techniky môže byť ušľachtilý egoista, ktorý sa vyžíva v duchovných hodnotách, ale ostatných ľudí ignoruje, pokiaľ nie sú ochotní stať sa jogínmi, alebo prívržencami Silvovej metódy.

Samozrejme, že sú i jogíni, ktorí majú srdce plné lásky, otvorené pre každého človeka a každé stvorenie. Populárne kurzy jogy nezaručujú odovzdanie tohto náročného systému v jeho dokonalosti a čistote. Sústredenie sa na vnútorné sily málokedy vedie k prosociálnosti, ale prosociálnosť vždy vedie k sebaovládaniu a rozvoju autoregulácie. !!!

Keď učiteľ učí deti pozorne a so srdcom počúvať druhých, pozitívne hodnotiť a akceptovať každého človeka, byť empatický a asertívny, znovu a znovu získava podnety, aby sa naďalej zdokonaľoval v komunikácii, úcte k druhým a empatii. Tieto impulzy pomáhajú uvedomiť si napätie medzi tým čím sme a tým, čím by sme mali byť (spytovanie svedomia) a prispievajú k ľudskej a pedagogickej zrelosti.

DUŠEVNÁ HYGIENA UČITEĽA

1. učiteľ – mimoriadne nároky na psychickú odolnosť

- 1.1. pracuje skoro celý deň sám
- 1.2. vysoká miera neistoty – výsledky sa nedajú dobre merať
- 1.3. neexistuje presný návod výchovy, výuky
- 1.4. nereálne očakávania verejnosti a rodičov
- 1.5. vysoký počet žiakov v triede

- 1.6. frustrácia z nedostatočnej finančnej odmeny a nízkeho spoločenského uznania učiteľa
- 1.7. vysoké časové zaťaženie – príprava na vyučovanie doma
- 1.8. problémové deti, zlé správanie žiakov, nezhody v učiteľskom kolektíve

Učiteľ, ktorý s veľkým oduševnením začínal svoje pôsobenie, časom môže začať prejavovať známky stagnácie, frustrácie, rezignácie a apatie (syndróm vyhorenia – burn-out).

Vyhorenie sa vyskytuje v humanitných, charitatívnych povolaniach, je výsledkom dlhodobých stresov, spôsobuje vyčerpanie, chronickú únavu, úbytok telesných a duševných síl, prevahu negatívnych emócií, stratu motivácie, záujmu. Nastáva postupne.

Sprevádza ho pokles spokojnosti so svojou prácou, klesajúca sebadôvera, rastúca podráždenosť, zvýšenie výskytu menších zdravotných ťažkostí (migréna, bolesti chrbtice, hlavy, poruchy trávenia, spánku. Tieto spôsobujú pokles výkonu a následne opätovné zhoršenie emocionálnych a zdravotných problémov.

- Má fázy (Edelwich) :
1. oduševnenie
 2. stagnácia
 3. frustrácia
 4. apatia

Treba sledovať ohrozených učiteľov a pomôcť im (vedenie školy, kolegovia).

2. ORGANIZAČNÉ OPATRENIA

- 2.1. poradenská služba, antistresové a iné programy
- 2.2. pracovníkom v „prvej línii“ umožniť účasť na rozhodnutiach priamo sa dotýkajúcich ich práce
- 2.3. zavedenie striedania v delbe práce
- 2.4. podpora tímovej práce pedagógov, špeciálne porady na spracovanie pracovných stresov

3. individuálne metódy na zvládnutie stresov

- 3.1. uvedomiť si hranice svojich možností, vo vzťahu k žiakom a ich problémom, eliminovať nereálne očakávania
- 3.2. venovať sa aj povinnostiam a záujmom, ktoré priamo nesúvisia so školskou prácou
- 3.3. naučiť sa „žiť teraz“, nenosiť problémy domov

3.4. zdravší „tvrdší“ životný štýl – relaxácia, zdravá výživa, dostatok pohybu

3.5. využívať výmenu skúseností v osobných kontaktoch a konzultáciach

1. kluby etickej výchovy

Umožňujú výmenu praktických skúseností, nápadov, prednášky na osobitné témy, skúmanie metód zo zahraničia.

Prosociálne hodnoty etickej výchovy sú v rozpore s dnešnou konzumnou spoločnosťou, kladú na učiteľa etiky osobitné požiadavky.

Aby učiteľ mohol rozdávať nadšenie, etickú inšpiráciu, morálnu silu, musí ju niekde načerpať.

Kluby pracujú bez formálneho vedúceho, predpokladom vzniku a trvania je jeden, alebo niekoľko nadšencov, optimálny počet členov je 8 – 15, a predpokladom úspechu sú ich relatívne zhodné záujmy a názory.

návod pre kluby (Kirk a Walter)

5.1. podel' sa o problémy, skúsenosti, úspechy

5.2. starajte sa o realizovateľné návrhy, nie o neriešiteľné problémy

5.3. pozorne počúvaj, tým sa učíš, dávaš najavo svoju podporu, zopakuj tvrdenie a tým sa uistíš, že si správne pochopil

5.4. upozorni na problémy, oceň prednosti – spätná väzba

5.5. buď presný a vyžaduj presnosť (časové straty sa znásobujú počtom prítomných)

5.6. buď sám sebou, ak tí skupina nevyhovuje povedz to otvorene

5.7. zachovávajte diskretnosť

5.8. „neterapeutizuj“ niekoho a nezavádzaj revolučné zmeny, ak niekto potrebuje pomoc, sprostredkuj mu odborníka

5.9. manželia nemajú patriť k jednej skupine

5.10. vyhýbaj sa manipulovanej skupine, a autoritárskym jednotlivcom

5.11. vyhýbaj sa prídlhým stretnutiam – odvádzajú od pôvodného cieľa

5.12. nezneužívaj skupinu pre manifestáciu svojej osobnej veľkosti

Pedagogika

23. Vzťah výchovy a vývinu – zákl. požiadavky výchovy, Eriksonova teória epigenézy identity (Etická výchova 1. časť, s.47-52)

Z osobitných pozícií pristupuje k mravnému vývinu americký psychológ E. Erikson. Na rozdiel od iných autorov si Erikson všima skôr obsahovú stránku mravného vývinu, teda úlohy, ktoré človek musí riešiť vo vývinových štádiách svojho života. Tento prístup je pre praktickú výchovu veľmi dôležitý, pretože umožňuje formulovať konkrétne výchovné ciele pre jednotlivé etapy života dieťaťa a mladého človeka.

Erik H. Erikson sa po celý svoj život zaoberal otázkou, ako človek dosahuje svoju plnú identitu, resp. čím ju môže ohroziť a narušiť. Táto snaha ho priviedla k objavu vrodenej tendencie človeka po zmysluplnom rozvinutí svojej osobnosti. Erikson vidí jedinečnosť človeka, ale vždy vo vzťahu k interpersonálnym vzťahom a v interakcii medzi človekom a jeho prostredím.

Pozoruhodná je jeho koncepcia životných fáz človeka. Tieto fázy porovnáva s biologickými zákonitostami rozvoja organizmu, avšak je citlivý voči tvorivej sile človeka a jeho možnosti slobodne hľadať svoju cestu. Erikson si predstavuje ľudský život ako rad krokov, ktoré vedú k výškam popri priepastiach. Ústredným bodom tejto koncepcie je postupné potvrdzovanie identity, a tým aj integrity osobnosti ako základu plodného života.

Človek však nikdy nie je úplne oslobodený od vnútorných rozporov. Vlečie so sebou nedoriešené problémy predchádzajúcich fáz života, ktoré môžu zapríčiniť kroky späť. Ľudský rozvoj nikdy nie je automatický a nezaobíde sa bez nebezpečenstiev. Erikson opisuje kritické momenty života ako obrat k lepšiemu alebo horšiemu, ako kritické obdobie, kde rozhodujúci obrat je nevyhnutný. Rozlišuje medzi neurotickými a normatívnymi krízami, kde normatívna kríza je potreba urobiť na životnej ceste ďalší krok. Erikson rozlišuje osem vývinových fáz, každú charakterizujú určité vývinové úlohy, ktoré sú zároveň etickými imperatívami.

Etická 1. Základná dôvera a nedôvera: — *ak sa dieťa učí milovať = dôvera*

Fáza útleho detstva. Ak dieťa v rodine prijíma pravú lásku, vytvorí sa základná dôvera, na ktorej môže vyrásť budova celého života. Táto základná dôvera nevylučuje zmysluplnú nedôveru, ktorá je taká potrebná pre neskoršiu schopnosť rozlišovať. Základná dôvera dáva schopnosť dúfať, vyvíjať zdravé úsilie, rozvíjať svoje vnútorné možnosti a ochotu využívať impulzy k dobru. Ďalší rozvoj osobnosti závisí ale aj od toho, či sa pocit dôvery v ďalších fázach rozvíja a prehĺbuje a ako sa impulzy k nedôvere podarí integrovať. Ak sa základná dôvera nevytvorí v detstve, môžu ju vytvoriť neskoršie pozitívne skúsenosti. *(Karl Jung)*

2-4r. 2. Autonómia alebo zahanbená neistota:

Už veľmi skoro prejavuje dieťa vrodennú tendenciu zdôrazňovať svoje ja, svoju vôľu. Dieťa chce stáť na vlastných nohách („ja sám“), riadiť sa sebou. Už v prvých rokoch života získa dieťa skúsenosť, že jeho vôľa naráža na autonómiu druhých. Autonómia človeka môže byť pravá len vtedy, ak rešpektuje autonómiu druhých. Takto sa dieťa

Pedagogika

začína učiť najväčšiu životnú úlohu – žiť v interakcii s inými ľuďmi. Ak sa vychovávateľ snaží zlomiť vôľu dieťaťa, dopúšťa sa veľkej chyby. Namiesto toho má dieťaťu pomáhať, aby svoju snahu po autonómii uvádzalo do súladu s inými. Ak je dieťa v týchto rokoch často trestané, vytvorí sa zahanbená neistota, ktorá neskôr blokuje rozvíjanie slobody a spontánnosti. *(Análne štádium)*

3. Iniciatíva alebo pocit viny: *4-5 rok*

Obdobie detskej hry je rozhodujúce pre uvoľnenie alebo zablokovanie tvorivých energií. Radosť z vlastnej iniciatívy, rozvíjania predstavivosti a zo spoločnej hry dávajú dieťaťu nové horizonty. Úzkostliví rodičia, ktorí príliš obmedzujú dieťa v hre, bránia rozvoju dieťaťa a spôsobujú mu nenapraviteľné škody. V tomto období sa objavuje svedomie. Dieťa sa nebojí len toho, že jeho chyby objaví a potrestajú, ale začína vnímať vnútorný hlas, ktorý jeho skutky schvaľuje alebo odsudzuje. Je treba veľkú citlivosť, aby sa prejavy svedomia dieťaťa udržali v správnom vzťahu so súhlasom alebo nesúhlasom okolia. Cieľ tejto fázy je dosiahnutý, keď v popredí nie sú výčitky, ale šťastné objavenie svojej role. *(Orálny štádium)*

4. Rozvíjanie zručnosti alebo komplex menejcennosti: *6-12 rok*

Školský vek je rozhodujúci pre získanie skúsenosti i vlastnej zdatnosti a kompetencie. Rozhodujúcou úlohou vychovávateľa je na jednej strane pomáhať deťom osvojiť si rôzne zručnosti ako predpoklad autonómie, na druhej strane aby nestotožňovali svoju identitu s vonkajším výkonom a svojou rolou v živote. Dieťa musí vedieť, že je milované, aj keď v škole alebo inde zlyhá. Na druhej strane sa musí naučiť, že svoju identitu nerozvinie, ak neprevezme úlohy pre všeobecné dobro – musí chápať sociálnu dimenziu života. Ak práca neprináša uspokojenie, pretože mladistvý nechápe jej zmysel, môžu sa ľahko vyvinúť pocity neužitočnosti, ktoré môžu ďalší vývoj vážne ohroziť. *(Štádium nájdenia)*

5. Identita alebo zahmlená identita: *(vypytanie) 13.-18. rok*

Identita sa nedá dosiahnuť bez tvorivej krízy, ktorá je charakteristická pre pubertu, ale vplýva aj na ďalšie fázy života. Dospievajúci poznáva svoju nezameniteľnú identitu a svoju vnútornú jednotu iba postupne, nakoľko sa vyrovnáva s čiastočnými identifikáciami, ktoré už v detstve prijal. Táto fáza si vyžaduje rozvinutie kritickosti, v opačnom prípade bude človek celý život nekritický alebo prepätý kritický. Veľa záleží od toho, či si dospievajúceho jeho okolie váži ako osobu, alebo ho využíva na svoje ciele. Ak sa dosiahne identita v pozitívnom zmysle, ťažisko sa prenesie zo zdôrazňovania seba na interakciu a aktívnu účasť na spoločných cieľoch. Človek nemôže dosiahnuť identitu, ak neurobí zásadné rozhodnutie v otázke vernosti – stane sa schopným viazať sa slobodne volenou vernosťou a zvoliť si tak určitú stupnicu hodnôt – prijať nejaký obraz sveta a hodnôt, ktoré sú dost presvedčivé, aby osobnej a kolektívnej identite dali zmysel. Je pozoruhodné, že práve nadpriemerní mladí ľudia potrebujú viac času, aby krízu identity vyriešili (Gándhí, Luther). Nebezpečným je hľadanie identity v proteste voči všetkým alebo v podobe sebazbožňujúceho egocentrizmu. Je to zásadné zlyhanie, ktoré deformuje všetky rozhodnutia. Ani v tomto prípade nemáme právo súdiť – mladý človek nemusí byť v tejto situácii vlastnou vinou.

Pedagogika

6. Dôverný vzťah alebo uzavretie sa do samoty: 19. - 30. rok

Tu sa rozhoduje o tom, či sa mladý naučí nadviazať hlboké osobné vzťahy, alebo si zvolí únik do samoty. Mladý človek, ktorý nenašiel svoju identitu, sa obáva, že v dôvernom vzťahu stratí seba samého. Ak sa pokúsi pripojiť k druhým, naráža na svoju neschopnosť nadviazať trvalý vzťah priateľstva alebo manželstva. Jeho kontakty sú povrchné. Ak sa táto kríza vyrieši pozitívne, má mladý človek hlbokú skúsenosť, že možno prijať záväzky a slúžiť druhým bez toho, aby stratil svoju identitu. Zažije sebarealizáciu v prekračovaní seba a v otvorenosti voči druhému. Dôvera umožňuje taký vzťah k ľuďom, ktorý rešpektuje druhého človeka a považuje ho za dar. Človek je schopný prevziať záväzok vernosti voči spoločenstvu alebo partnerovi. (genitálne I. štádium)

7. Tvorivý život alebo stagnácia: 31. - 50. rok

Je to vek dospelosti, od ktorého sa očakáva zrelosť. Človek, ktorý dosiahol pravdivosť a pravú identitu, je schopný nadviazať srdečné vzťahy a je aj tvorivý v mnohorakom zmysle. Erikson poukazuje najmä na tvorivú silu rodičov, ktorí dávajú život deťom. Rodičovstvo je poslanie prijaté v slobode a zodpovednosti. Mnohí odborníci sú presvedčení, že právo darovať život majú len ľudia, ktorí považujú život za zmysluplný a tak ho aj žijú. Popri zodpovednom rodičovstve sú tvorivosťou aj všetky formy ochoty prevziať zodpovednosť, nachádzať tvorivé riešenia problémov a obohatiť život ostatných. Stagnácia, život zredukovaný na vegetovanie ukazuje chýbajúce základné rozhodnutia, ktoré možno napraviť iba hlbokým „obrátením“. (genitálne II. štádium)

8. Naplnený život alebo zúfalstvo: 50. - 70. rok

Posledná etapa života zahŕňa starobu, nakoľko privedie život k plnej plodnosti, až napokon definitívne zjavuje zlyhanie. V starobe dozrievajú plody predchádzajúcich etáp života ľudí, ktorí sa starali o veci a o druhých a obstáli v skúškach. Tento stav Erikson nazýva integritou. Toto umožňuje hlbokú lásku a vďačnosť k rodičom, prijatie seba a druhých takých, akí sú, využitie možností života v zodpovednosti, slobode a vernosti. Je to múdrosť, odvaha pozrieť smrti do očí a prežívať ju ako naplnenie. Na opačnej strane je minútie cieľa, trpké ovocie zlyhania, život zbavený zmyslu a zúfalstvo. Dôsledkom je panický strach zo smrti a nespokojnosť.

(genitálne III. štádium)

24. **Mravný vývin žiaka – Kohlberg, Piaget (Etická výchova 1. časť, s.40-41)**

Piagetova a Kohlbergova teória mravného vývinu

Prevažná časť súčasných psychológov vychádza z teórie mravného vývinu podľa J. Piageta a L. Kohlberga, napriek tomu, že sú známe jej obmedzenia a jednostrannosti. J. Piaget skúmal, ako posudzujú 6-12 ročné deti morálne pravidlá, ako chápu spravodlivosť a ako posudzujú rôzne situácie. Na základe prevažujúcej tendencie určil dva stupne a jeden medzistupeň mravného vývinu:

1. heteronómna morálka založená na príkazoch a zákazoch autority rodičov alebo vychovávateľov (asi do 7 rokov)
2. morálka prispôsobenia sa kolektívu
3. autonómna morálka založená na princípoch spravodlivosti (asi od 9 rokov)

Lawrence Kohlberg Piagetovu teóriu upresnil a rozšíril. Vo svojej dizertácii predložil 72 chlapcom vo veku 10, 13 a 16 rokov deväť konfliktných situácií a podľa odpovedí ich rozdelil na 3 stupne, podrozdelené na 6 štádií. Kohlbergove stupne sa nedajú jednoznačne priradiť k Piagetovým. Stupne treba chápať ako prevažujúcu tendenciu morálneho uvažovania, ktorá spôsobuje, že odpovede na morálne dilemy v rámci jedného stupňa sú konzistentné. Stupne nasledujú za sebou v nemennom poradí nezávisle od kultúrneho prostredia:

1. stupeň – predmorálny alebo predkonvencionálny: - orientácia na vonkajšie kritériá trestu a poslušnosti

1. štádium – zlé je to, čo sa tresce, dobré je to, čo sa odmeňuje alebo čo uspokojuje vlastné potreby
2. štádium – naivne hedonistické

2. stupeň – konvenčná morálka:

3. štádium – orientácia na súhlas alebo nesúhlas vzťahovej osoby
4. štádium – orientácia na právo a poriadok – kritériom správnosti je plnenie povinností spojené s očakávaním odmeny – dieťa je schopné prijať aj hľadisko iných a ich legitímne práva

3. stupeň – morálka zvnútornených všeobecne platných noriem:

5. štádium – orientácia na morálku sociálnej dohody – v prípade konfliktu sa dáva prednosť racionálne zdôvodneným zákonom pred individuálnymi potrebami
6. štádium – orientácia na zvnútornené všeobecne platné etické princípy (spravodlivosť, úcta k dôstojnosti človeka, rešpektovanie ľudských práv) bez ohľadu na to, či tieto princípy spoločnosť uznáva

Prínosom týchto teórií je:

- opisujú prechod od počiatočného heteronómneho morálneho myslenia k autonómnemu
- vyjadrujú podmienenosť mravného vývinu od motivácie
- uznávajú smerovanie k morálke všeobecne platných etických zásad na rozdiel od morálneho relativizmu

Pedagogika

Napriek tomu sú známe aj obmedzenia tejto teórie. Sám Kohlberg neskôr zmenil svoje názory a pripustil tieto korektúry svojich téz:

- 3. štádium sa málokedy dosahuje v dospievaní, ale až v dospelosti
- Morálku nie je možné rozvíjať len predkladaním a riešením morálnych dilem. Dôležitými sú aj morálne cítenie a konanie, sociálna participácia, morálna atmosféra prostredia, atď.

Kritici Kohlbergovej teórie vytykajú, že:

- si všíma iba schopnosť morálneho usudzovania, ktorá závisí od IQ, od schopnosti verbalizovať
- zanedbáva afektívnu zložku (správanie, city a postoje) ako dôležitú súčasť mravnosti. Neuvedomuje si, že kognitívna zložka (kompetencia morálneho usudzovania) je iba rámcová podmienka mravného vývinu.
- Nevysvetľuje skutočnosť. Že až 45% opýtaných nebolo možné podľa testov zaradiť do žiadneho stupňa, pretože ich odpovede patrili až do troch stupňov. Už od útleho detstva totiž v mravnom vedomí existujú štruktúry, ktoré možno zaradiť do rôznych stupňov.

Tvorivé metódy

Kognitivizácia – naučiť myslieť a riešiť problémy

Emocionalizácia cit. výchova

Motivácia – rozvinúť záujmy

Socializácia – spojená s komunikáciou

Axiologizácia – rozvíjanie hodnôt, hierarcia

Kreativizácia – tvorivý spôsob života

THV

Podľa funkcie: logický postup učenia, motivačné, expozičné, fixačné, diagnostické**Učenie:** podľa modelu, posilňovaním druhou osobu, seba posilňovaním, disciplinovaním**Metódy** – anketové, zážitkové**Činnosti:**

a) cieľ

b) aktualizácia

c) nové učivo

d) upevnenie

e) kontrola

f) domáca príprava

- upevnenie učiva – a, b, d, e, f

- osvojenie – a, b, c, f

- hodnotenie výkonov – a, e

Aktivita: list vďaky, rozprávka – čo chce povedať, hlavná myšlienka, morálny odkaz**Obrázok** – ako chápe, čo chce tým autor, svoj stav**Chodenie** – mláky, sneh, pálenie – prenášať emócie**Tvár** – a čo by mi povedali, ako by som sa prihovril

- napísať životný príbeh

Maľovanie zátišia – vidieť realitu

Empatia – premýšľajte hodne, premýšľajte snád, kto je tento kamarát

Moja cesta života